

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

Sandra Masiulionienė

**AR ŠVIETIMO PROGRAMŲ RENGIMO TVARKA, NENUMATANTI
TĖVŲ ATSTOVAVIMO JŲ RENGIMO PROCESĖ, NEPAŽEIDŽIA TĖVŲ
TEISĖS Į VAIKŲ UGDYMĄ ?**

Magistro baigiamasis darbas

Teisės vientisųjų studijų programa, valstybinis kodas 601M90004

Vadovas (-ė) Vygantas Malinauskas _____

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Apginta _____

(Fakulteto dekanas) (Parašas) (Data)

Kaunas, 2015

TURINYS

SUMMARY	3
SANTRAUKA	6
ĮVADAS	7
1. TĖVŲ TEISĖS VAIKŲ UGDYME	9
1.1 Tarptautiniai teisės šaltiniai	9
1.1.1 Deklaracija, paktai, konvencijos, konferencija.....	9
1.1.2 Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai	13
1.2 Konstitucija.....	16
1.2.1 Konstitucijos nuostatų analizė.....	16
2. TĖVŲ TEISĖS Į VAIKŲ UGDYMĄ SANTYKIS SU FORMALIOJO ŠVIETIMO PROGRAMOMIS	19
2.1 Ar tėvų teisė į vaikų ugdymą, pagal savo vertybines nuostatas, sukuria valstybei pareigą, rengiant programas atsižvelgti į tėvų vertybines nuostatas?.....	19
2.2 Ar formaliojo švietimo programos gali būti neutralios tėvų vertybinių nuostatų atžvilgiu ir priimtinos visiems tėvams?	22
2.3 Kokiose švietimo srityse egzistuoja pagrįstas tėvų interesas, kad būtų atsižvelgta į jų vertybines nuostatas?.....	25
3. TĖVŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS, RENGIANT ŠVIETIMO PROGRAMAS	29
3.1 Ar tėvų teisė ugdyti vaikus pagal savo vertybines nuostatas, gali būti užtikrinama, nesuteikiant tėvams teisės, būti atstovaujamiems švietimo programų rengime?	29
4. ŠVIETIMO PROGRAMŲ RENGIMO TVARKA LIETUVOJE.....	33
4.1 Tėvų teisės švietimo programų rengimo procese.....	33
4.2 Ar Lietuvoje galiojanti ugdymo planų rengimo tvarka, pakankamai užtikrina tarptautinėje teisėje ir Konstitucijoje įtvirtintas tėvų teises į vaikų ugdymą?	36
5. EGZISUOJANTYS TĖVŲ TEISIŲ Į SAVO VAIKŲ UGDYMĄ, REGLAMENTAVIMO SIŪLYMAI.....	41
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	43
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	44

SUMMARY

The title of this work: „Does the absence of provisions allowing parents to be represented in the process of drafting educational curriculum violate their right to educate their children?“

Education of childring is a fundamental parent right. This right covers different education ranges including and formal education. Today there are situations where education program is mainly created by state institution. The main purpose is, that parents is beeing represented in creating education program. This is actually, because of international legislation task, not enough implemented in national legislation. The purpose of this is to investigate source of law in parents fundamental right to educate their children, investigating international legislation, Lithuanian Constitution, European human rights court decisions. First aim is to find out education preparing procedure in Lithuania. The second aim is to find out parents right to educate their children related to formal education programs. Finally, to identify parents ability in education program creation was examined in the study.

The descriptive method was applied to analyse, how international legislation and national legislation helps to protect parents rights in order to be represented when creating education program. Comparative method was applied to analyse how other countries impose and make sure that, parents rights are secured in education program development. Legislation was analysed in logical way.

Parental rights to children's education content and their implementation in national legislation. This work will aim to reveal the parents right to education of children realisation of educational program development and consolidation of the Republic of Lithuania, the current legislation, the assessment in the context of international judicial practice. Educational programming procedure, excluding the parents representation in violation of the Constitution and international law enshrined in the fundamental rights of parents in the education of children.

Analysis of the Lithuanian legislation and international sources of law, as well as the European Court of Human Rights jurisprudence, shows that the hypothesis - Educational programming procedure, excluding the parents representation in violation of the Constitution and international law enshrined in the fundamental rights of parents in the education of children, it

has been confirmed. Neither the Constitution of the Republic of Lithuania or Lithuanian special laws do not directly established right of parents to be represented in educational programming.

Does the right of parents to their children's education by values create a state obligation to take into account the development programs of parental values? Can formal education programs can be neutral with respect to the parents of values? In what areas of education is there a reasonable parent interest, to take into account their values? Does the right of parents to educate their children according to their values, be ensured without the parents right to be represented in the preparation of educational programs? How Lithuania or valid educational programming procedure suffices to ensure international law enshrined in the Constitution and the rights of parents in the education of children?

The work was a hypothesis that the Constitution of the Republic of Lithuania and legal acts establishes the rights of parents in the education programs insufficiently. This hypothesis was confirmed and led to the findings and recommendations. One conclusion was that Parents' right to education of children is enshrined in international law, is comprised of formal education. In the logic of international legal acts analysis, we can be reasonably concluded that the parents' right to education of children according to their beliefs, can not be fully realized independently of formal education. International law recognizes the freedom of parents to choose the right child to the appropriate school or education alternatives that meet academic requirements. There are also enshrines the right of children to take care of the religious and moral education in accordance with their own convictions. Thus, a systematic and logical interpretation of the international law of the content, we conclude that it is also covered in formal education.

The principal conclusion was that parents' right to education according to their beliefs can not be ensured without parent real opportunities to be represented in the drafting process. Parents are the first educators of a child, and the right to educate their children must be protected. So parental involvement is essential and can not be replaced by any other authorities.

The results show that the right of parents in the education of children according to their beliefs, should not be limited to moral and sexual education programs. Although parental rights in other educational programming process is not mentioned, but some things, such as literature, history, whose aims and objectives are to foster students' values, self-representation requires parents because the parents have the fundamental right to educate children according to their beliefs, and this The Constitution protects the right of the Republic of Lithuania. Thus, if the

Lithuanian law provides that parents can participate in the development plans, but can not participate (or to be represented) educational software development leads to the conclusion that the Lithuanian education and development of the national legislation, to comply fully with international law and the Constitution.

It was found, Although Article 38 of the Constitution does not directly mention the parents the right to be represented in the preparation of educational programs, it is reasonable to say that this law is an integral part of the Constitution of the right and duty to educate their children to be honest people part. However, this right is not guaranteed educational programming process.

SANTRAUKA

Šiame darbe, pavadinimu „Ar švietimo programų rengimo tvarka, nenumatanti tėvų atstovavimo jų rengimo procese, nepažeidžia tėvų teisės į vaikų ugdymą?“ Siekiama atsakyti ar nėra pažeidžiamos Konstitucijoje ir Tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintos tėvų teisės į vaikų ugdymą, nenumatant švietimo programų rengimo tvarką reglamentuojančiuose teisės aktuose, šių teisių įgyvendinimo galimybių. Darbe atskleidžiama, kaip yra realizuojamos tėvų teisės į vaikų ugdymą, švietimo programų rengime ir kaip jos įtvirtinamos Lietuvos Respublikos, teisės aktuose, vertinant tarptautinių teismų praktikos kontekste. Iškeltam tikslui pasiekti, suformuluoti šie uždaviniai: apžvelgti teisės šaltinius, tėvų teisės vaikų ugdyme apimtimi, nagrinėjant tarptautinius teisės aktus, Konstituciją, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus; išanalizuoti švietimo programų rengimo tvarką Lietuvoje; atskleisti tėvų teisės į vaikų ugdymą santykį su formaliojo švietimo programomis; įvardinti tėvų galimybes rengiant švietimo programas. Šiandieninė situacija rodo, jog sudarinėti ugdymo programų turinį, didžiausią galią turi valstybės institucijos. Siekiant keisti esamą situaciją, būtina analizuoti, kaip Lietuvos Respublikos teisės aktai ir tarptautiniai teisės šaltiniai įtvirtina tėvų teisę prisidėti prie švietimo ir ugdymo sistemų kūrimo. Šiame darbe buvo naudojami loginis, lyginamasis ir aiškinamasis literatūros, ir teisės aktų analizės metodai.

Išanalizavus Lietuvos Respublikos teisės aktus ir tarptautinius teisės šaltinius, taip pat ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, hipotezė - Švietimo programų rengimo tvarka, nenumatanti tėvų atstovavimo, pažeidžia Konstitucijoje ir tarptautinės teisės aktuose įtvirtintas pamatines tėvų teises į vaikų ugdymą, pasitvirtino. Nei LR Konstitucijoje, nei specialiuose Lietuvos įstatymuose nėra tiesiogiai įtvirtintos tėvų teisės būti atstovaujamiems švietimo programų kūrimo.

IVADAS

Vaikų ugdymas yra pamatinė tėvų teisė ir pareiga. Ši teisė apima įvairias ugdymo sritis, įskaitant ir formalųjį švietimą. Tema tampa aktuali tuo aspektu, jog valstybė, turinti didžiausią galią valdyti švietimo sistemą, savo sukurtomis ugdymo programomis ne visada pateisina teisėtus tėvų lūkesčius. Susidaro įspūdis, jog švietimo sistema yra sudaroma remiantis politiniais ir ekonominiais motyvais, o tėvų nuomonė tampa nesvarbi. Tėvų galimybes prisidėti prie ugdymo programų kūrimo reglamentuoja teisės aktai, užtikrinantys tėvų teisę laisvai parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus. Tačiau egzistuoja įstatymų spragos ir nepakankamas tarptautinių aktų įgyvendinimas nacionalinėje teisėje, visa tai lemia, kad Lietuvoje nėra pakankamai išsamiai reglamentuotos tėvų teisės būti atstovaujamiems švietimo programų rengime. Visa tvarka, kaip tėvų teisės gali būti atstovaujamos švietimo programų rengime, įtvirtintos Švietimo įstatyme ir švietimo ir mokslo ministro įsakymuose. Tema aktuali ir todėl, kad tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų normų įgyvendinimas nacionaliniame lygmenyje yra nepakankamas. Nobelio premijos laureatas Theodore'o W. Schultz, apie mokslą teigia, jog tai tarsi „Vyno brendimo efektas“ (rūšies gerėjimo efektas), kai kiekvienos naujos kartos vaikas pasiekia vis didesnę išsilavinimą.¹ Pirmieji vaiko ugdytojai – tėvai integruojasi į visumą subjektų, gerinančių ugdymo sistemą. Jie įvairiais būdais stengiasi ir nori prisidėti, kad jų vaikų ugdymo programos būtų geresnės. Tačiau tėvų teisė prisidėti prie ugdymo programų kūrimo gali būti realizuota tik tuo atveju, jei jos įgyvendinimas yra užtikrinamas nacionaliniuose teisės aktuose. Taigi, ugdymas tampa tėvų prioritetiniu interesu. Tėvai, būdami pirmieji ugdytojai, yra patys svarbiausi, o ugdyti vaikus yra jų teisė ir pareiga. Vis dėlto, šiandieninė situacija rodo, jog tėvai yra nustumti į šalį, nes švietimo sistema yra sudėliota taip, jog visus svarbiausius švietimo klausimus sprendžia švietimo ir mokslo ministras kartu su Seimu ir Vyriausybe, o į tėvų interesus ir teises nėra pakankamai atsižvelgiama. Neprarandant tėvų svarbos vaikų ugdyme, būtina analizuoti, kaip Lietuvos Respublikos teisės aktai įtvirtina tėvų teisę prisidėti prie švietimo ir ugdymo sistemų kūrimo.

Kadangi Lietuvos teisės aktai pakankamai nereglamentuoja tėvų teisės būti atstovaujamiems švietimo programų rengimo procese, svarbu atsakyti į klausimą: „Ar švietimo programų rengimo tvarka, nenumatanti tėvų atstovavimo jų rengimo procese, nepažeidžia tėvų teisės į vaikų ugdymą?“

¹ Theodore W. Schultz., *Investavimas į sveikatą* (Vilnius: 1998), p. 28.

Baigiamojo darbo **tikslas** – atskleisti, ar švietimo programų rengimo tvarka, nenumatanti tėvų atstovavimo jų rengimo procese, nepažeidžia tėvų teisės į vaikų ugdymą.

Tikslui pasiekti išskelti **uždaviniai**:

1. Apžvelgti teisės šaltinius, tėvų teisės vaikų ugdyme apimtimi, nagrinėjant tarptautinius teisės aktus, Lietuvos Respublikos Konstituciją, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus.
2. Atskleisti tėvų teisės į vaikų ugdymą santykį su formaliojo švietimo programomis.
3. Išanalizuoti švietimo programų rengimo tvarką Lietuvoje.
4. Įvardinti tėvų galimybes rengiant švietimo programas.

Tyrimo **objektas** – tėvų teisių į vaikų ugdymą turinys ir jų įgyvendinimas.

Tyrimo **dalykas** – tėvų teisės į vaikų ugdymą įgyvendinimas formaliojo švietimo programų rengimo tvarką reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Hipotezė – Švietimo programų rengimo tvarka, nenumatanti tėvų atstovavimo, pažeidžia Konstitucijoje ir tarptautinės teisės aktuose įtvirtintas pamatines tėvų teises į vaikų ugdymą.

Darbo metodai - Šiame darbe bus aprašomuoju metodu analizuojama, kaip nacionaliniuose teisės aktuose ir tarptautiniuose teisės aktuose yra užtikrinamos tėvų galimybės būti atstovaujamiems švietimo programų rengimo procese. Taip pat lyginamuoju metodu analizuojama, kaip kitose šalyse yra užtikrinamos tėvų teisės prisidėti prie švietimo programų rengimo proceso. Loginis ir sisteminis metodai bus taikomi, siekiant atskleisti teisės aktuose tėvų teisių turinį bei jų taikymo ribas.

1 TĖVŲ TEISĖS VAIKŲ UGDYME

1.1 Tarptautiniai teisės šaltiniai

Tarptautiniuose teisės šaltiniuose yra įtvirtintos pamatinės tėvų teisės ir pareigos, vaikų ugdymo procese. Pagrindiniai teisės šaltiniai, įtvirtinantys šias teises yra Visuotinė žmogaus teisių deklaracija², kuri yra rekomendacinio pobūdžio, Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija³ (toliau: EŽTK), Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas⁴, Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas⁵. Šiame skyriuje, išanalizavus šiuos tarptautinės teisės šaltinius, bus siekiama atskleisti, kokios tėvų teisės į vaikų ugdymą yra įtvirtintos tarptautiniuose teisės šaltiniuose, bei kokias pareigas sukuria valstybės, šias teises įtvirtinti nacionalinėje teisėje.

1.1.1 Deklaracija, paktai, konvencijos, konferencija

Tarptautiniai teisės aktai, įtvirtindami tėvų teises, jas aptaria tik bendro pobūdžio frazėmis, jų nedetalizuodami, todėl yra būtinas sisteminis ir loginis jų aiškinimas, siekiant nustatyti jų turinį. Šiame skyriuje bus aptariami pagrindiniai tėvų teisių į vaikų ugdymą, įtvirtintų tarptautinėse normose aspektai, bei galima šių teisių apimtis.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija⁶ yra rekomendacinio pobūdžio tarptautinis dokumentas. Tačiau šios deklaracijos nuostatos buvo perkeltos į paktus ir konvencijas. Todėl nors pati teisiškai nėra privaloma, Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija⁷ yra svarbi atskleidžiant vėlesniuose paktuose ir konvencijose įtvirtintų teisių turinį bei svarbą. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos⁸ 26 straipsnio 3 d. numatyta, kad „Tėvai turi pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą.“⁹ Šiame straipsnyje akcentuojama, jog tėvai priima svarbiausius sprendimus, dėl savo vaikų. Šis straipsnis deklaruoja nuostatą, jog tėvų sprendimas yra lemiamas ir svarbiausias, parenkant savo vaikams tinkamą mokymo įstaigą, ar ugdymo programas.

² Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Žin. (1948, Nr. 68-2497).

http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lit.pdf. [aplankyta 2015 05 05]

³ Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija. Žin. (1995, Nr. 40-987).

⁴ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas Žin. (1966, Nr. 77-3288)

⁵ Tarptautinių ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas Žin. (1966, Nr. 77-3290)

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=174850&p_query=&p_tr2= [aplankyta 2015 05 05]

⁶ Žr. išnašą 2: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

Kitas darbe nagrinėjamai temai svarbus tarptautinės teisės aktas yra EŽTK¹⁰, kurios Papildomas protokolo 2 straipsnis nustato: „Valstybė, rūpindamasi švietimu ir mokymu, įsipareigoja gerbti tėvų teisę laisvai parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus.”¹¹ Šiame konvencijos straipsnyje sąvoka parinkti mokymą tarytum išskaidoma į kelis aspektus. Kitaip tariant, ši sąvoka apima ne tik šeimose vykdomą ugdymą, bet taip pat ir institucinį ugdymą. Tėvų teisė parinkti savo vaikams švietimą pagal savo religinius ir dorovinius įsitikinimus suponuoja tai, jog yra svarbios tėvų puoselejamoms vertybinėms nuostatos. Toks tėvų vertybinių nuostatų išskyrimas susijęs su tėvų galimybe, pagal tai rinkti tinkamą ugdymo formą, kuri gali būti ne tik institucinė, bet ir pačių tėvų įsteigta mokykla, namų sąlygomis. Tačiau kyla klausimas, ar tėvų galimybių apribojimas, daryti įtaką švietimo programų turiniui, tuo pačiu neapriboja jų teisių įtvirtintų Konvencijoje. Pažymėtina, kad EŽTK¹² ratifikuota Lietuvos Respublikos, ir turi įstatymo galią nuo 1995 m. birželio 20 d. atitinkamai, švietimą reglamentuojantys įstatymai turi apimti ne tik Konstitucijoje, bet ir minėtoje Konvencijoje įtvirtintas tėvų teises.

Kitas darbe nagrinėjamai temai svarbus tarptautinės teisės aktas yra Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas¹³, kurio 18 str. 4 d. numato: „Valstybės, šio Pakto Šalys, įsipareigoja gerbti tėvų ir atitinkamais atvejais – teisėtų globėjų laisvę rūpintis savo vaikų religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo pačių įsitikinimus.”¹⁴ Nuodugniau analizuojant, šio pakto straipsnio nuostata išskiria tėvų laisvės užtikrinimą, auklėjant savo vaikus. Šia nuostata tarytum įtvirtinama tėvų teisė rūpintis savo vaikų doroviniu auklėjimu, taip, kaip jiems atrodo tinkama. Būtent dėl šių priežasčių, kyla klausimas, ar valstybių pareiga užtikrinti teisę auklėti vaikus pagal savo įsitikinimus, apsiriboja tik privačia aplinka, ar apima ir formalųjį švietimą.

Dar vienas svarbus tarptautinės teisės aktas yra Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas¹⁵, kurio 13 str. įtvirtina: „*Valstybės, šio Pakto Šalys, įsipareigoja gerbti tėvų ir atitinkamais atvejais – teisėtų globėjų laisvę parinkti savo vaikams ne tik valstybės institucijų įsteigtas mokyklas, bet ir kitas mokyklas, atitinkančias tą mokslo reikalavimų minimumą, kuris gali būti valstybės nustatytas arba patvirtintas, ir užtikrinti religinį bei dorovinį savo vaikų auklėjimą pagal savo pačių įsitikinimus.*”¹⁶ Taigi ši nuostata įtvirtina, kad tėvų teisė

¹⁰ Žr. išnašą 3: Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹³ Žr. išnašą 4: Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Žr. išnašą 5: Tarptautinių ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas

¹⁶ Ten pat.

auklėti vaikus yra susijusi su formalioju švietimu. Tokią išvadą galime daryti iš loginės straipsnio struktūros. Kadangi straipsnis kalba ir apie teisę ugdyti vaikus pagal religinius ir dorovinius įsitikinimus ir teisę parinkti švietimo įstaigas, galime pagrįstai teigti, kad religinis ir dorovinis ugdymas pakto požiūriu neapsiriboja privačia aplinka. Šiame pakte teisė į švietimą ir išsilavinimą aptariama plačiausiai. Tad didesnė teisinė problema yra ne tai, ar tėvai, mokydami vaikus namuose, pažeidžia vaiko teises, bet ar valstybė, drausdama mokytis namuose, nepažeidžia Pakto 13 str. įtvirtintų tėvų teisių. Kaip matyti, Pakte nedetalizuojama, kokią organizacinę formą turi turėti „kitos mokyklos“ ar kad, jos negali būti, pavyzdžiui, „homeschooling“¹⁷. Atsižvelgiant į reikšmingas aplinkybes, darytina išvada, kad jei tėvai turintys reikalingą kompetenciją, namuose moko savo vaikus, nepažeidžiama 13 straipsnio nuostata.

Tuo tarpu UNESCO konferencijos rekomendacijos yra tarptautinės organizacijos siūlymai, kurie nors nėra tarptautinės teisės šaltinis, tačiau gali pasitarnauti aiškinant tarptautinės teisės šaltinių turinį, bei taikymo apimtį. „*Per 32-UNESCO Generalinės konferenciją (2003), valstybės narės pareiškė, kad reikia inicijuoti ir remti mokymo programas ... Bendras tikslas UNESCO veikloje šioje programoje yra sustiprinti ir padidinti valstybių narių pajėgumus Etikos švietimo srityje. Tai ilgalaikis tikslas.*“¹⁸ Taigi, vis didesnis dėmesys krypta į dorovinius, bei religinius aspektus. Pamažu tampa aišku, kad puoselėti vertybes yra svarbu ir būtina. Ir tai yra pamatinis visa ko pagrindas. Svarbu pažymėti, kad kuo daugiau tokių projektų bus vykdoma, vis daugiau išryškintos bus fundamentaliosios vertybės.

Taip pat tikslai ir siekiai: „*ugdant mokinių kompetencijas per visų dalykų pamokas, svarbu orientuotis ne vien į žinių ir gebėjimų pasiekimus, bet ir į mokinių vertybinių nuostatų ugdymą, kaip į esminį asmens kompetencijos ugdymo rezultatą. Vertybinės mokinių nuostatos ugdomos visose ugdymo srityse – per dorinį (tikyba, etika), kalbinį (gimtoji, valstybinė ir užsienio kalbos), socialinį ir gamtamokslinį (pasaulio pažinimas), meninį (dailė ir technologijos, muzika, teatras, šokis), matematikos ir sveikatos (kūno kultūra) ugdymą. Itin plėtotinos etikos ir gimtosios kalbos, pasaulio pažinimo, meninio ugdymo turinio sąsajos.*“¹⁹

¹⁷ also known as home education, is the education of children inside the home, as opposed to in the formal settings of a public or private Home education is usually school. conducted by a parent or tutor.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Homeschooling> [aplankyta 2015 04 14]

¹⁸ Autoriaus versta iš: Ethics Education Programme, *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/bioethics/ethics-education-programme/>.

[aplankyta 2015 04 01]

¹⁹ Žr. išnašą 4: Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark.

Kaip matoma, dorovinės ir religinės vertybės yra diegiamos visose formaliojo švietimo srityse. Kyla klausimas, kokia apimtimi tėvai (globėjai) gali daryti įtaką formaliojo švietimo programos turiniui. Svarbu išsiaiškinti kokia apimtimi jie turi galią spręsti ugdymo turinio aspektus kituose dalykuose. Atsižvelgiant į reikšmingas aplinkybes, galime daryti prielaidą, kad pakankamo detalizavimo nacionaliniuose teisės aktuose nerandame. Akivaizdu, kad trūksta išaiškinimo, kokia apimtimi tėvai, būdami atstovaujami, turi teisę daryti įtaką švietimo programos turiniui.

Iš aptartų tarptautinių teisės aktų nuostatų tampa aišku, jog tarptautiniuose teisės aktuose yra įtvirtinta tėvų teisė parinkti vaikui tinkamą mokymo įstaigą ar mokslo alternatyvas, atitinkančias mokslo reikalavimus. Taip pat yra įtvirtinta teisė rūpintis vaikų religiniu ir doroviniu ugdymu, pagal savo pačių įsitikinimus. Iš loginės tarptautinių teisės aktų nuostatų analizės, galime daryti pagrįstą išvadą, jog tėvų dalyvavimas vaikų ugdymo procese turi svarbią reikšmę. Tačiau tam tikru požiūriu, siekiant užtikrinti platesnį tėvų teisių įgyvendinimą, tarptautiniai teisės aktai privalo būti sukonkretinti, bei detaliau reglamentuoti kiekvienos šalies nacionalinėje teisėje. Toks abstraktus tėvų teisių įtvirtinimas ugdymo klausimais, neatskleidžia šios teisės reikšmės ir aktualumo, taip pat nenurodo, kaip tėvų teisės turėtų būti užtikrinamos. Taip pat svarbu paminėti, kad nors UNESCO konferencijos rekomendacijos nėra tarptautinės teisės šaltinis, bet gali pasitarnauti tų šaltinių nuostatų interpretavimui. UNESCO generalinėje konferencijoje buvo pasiekti rezultatai - puoselėti ir stiprinti valstybes nares, etikos mokymo srityje. Taip pat, orientuotis į vertybines nuostatas ir jų puoselėjimą. Kaip matoma, projektų gairės numato aktyvesnį tėvų įsitraukimą. Toks planas apima pačias pamatines žmogaus vertybes. Mokantis šių dalykų išugdomas savitas ir individualus požiūris. Taigi tėvų teisė auklėti vaikus pagal savo religinius ir dorovinius įsitikinimus yra svarbus.

1.1.2 Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose galime rasti tarptautinio teisės akto EŽTK²⁰ išaiškinimus. Teismo praktikos analizė atskleidžia EŽTK²¹ normų turinį ir jų taikymo ribas, konkrečiose situacijose. Bylų precedentų būdu įtvirtinamos reikšmingos taisyklės, kurių turi būti laikomasi tarptautinėje praktikoje.

Viena iš temų nagrinėjimui reikšmingų bylų yra EŽTT byla:

Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark, kurioje 1970 metais Danijoje buvo pristatyta privaloma lytinio švietimo programa valstybinėse mokyklose. Minėtos programos tikslas buvo, inter alia, sumažinti nepageidaujamų nėštumų skaičių. Pareiškėjai, kurie buvo mokyklos mokinių tėvai manė, kad lytinis švietimas pažeidžia moralines nuostatas. Vis dėlto, lytinis švietimas nėra privalomas, privačios mokyklos gali laisvai nuspręsti pačios, kokių mastu derinti savo mokymą su valstybinių mokyklų mokymu. Valstybė draudžia vykdyti indoktrinaciją²² ir negerbti tėvų įsitikinimų. Taigi šiuo atveju, nebuvo Protokolo 2 str. pažeidimo todėl, kad Danijoje yra leidžiamas mokslas namuose, tėvai gali pasirinkti, kaip ugdyti vaikus. Teismas nurodė, kad šiuo atveju galimas subjektyvus vertinimas - kiekvienas teismas gali išspręsti tokią situaciją skirtingai, priklausomai nuo vyraujančių įsitikinimų. Teismas nurodė ir tai, kad teisė neturi prieštarauti pagrindinei teisei į švietimą. Taigi konstatuota, kad aptariamam atveju, teisė nebuvo pažeista.²³

Kitos reikšmingos bylos:

Campbell and Cosans v. UK, 1982, Jeffrey Cosans 15 metų buvo nušalintas nuo mokyklos, nes atsisakė priimti fizinę bausmę. Dvi motinos iš Škotijos, ponios Grace Campbell ir ponios Jave Cosans teigė, kad fizinės bausmės naudojimas pažeidžia įstatymus. Teismas pasisakė, kad UK pažeidė Europos konvenciją,

²⁰ Žr. išnašą 3: Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija

²¹ Ten pat.

²² Indoktrinacija (lot. *in* – į + doktrina) – tikslinga įtaka individui, social. grupei ar visuomenei siekiant įteigti norimą (dažn. polit.) pažiūrą, ideologiją, išsaugoti esamą polit. ir visuom. būklę (žr. „Visuotinė lietuvių enciklopedija“, t. 8, Vilnius, 2005, p. 95).

²³ Autoriaus versta iš Case 5926/72 Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark [1976]

http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource_attachments/Kjeldsen,%20Busk%20Madsen%20and%20Pedersen%20v.%20Denmark%20_1976_En.pdf [aplankyta 2015 04 10]

nepaisydama tėvų prieštaravimų dėl fizinių bausmių mokyklose ir tokiu būdu buvo pažeistas Protokolo 2 str., nes berniukai buvo pašalinti iš mokyklos. Kadangi nei vienas iš berniukų negavo fizinės bausmės, teismas šį kaltinimą atmetė. Teismas nustatė, kad UK nesilaikė tėvų filosofinių įsitikinimų. Įsipareigojama gerbti tėvų teisę užtikrinti išsilavinimą pagal jų religiją ir filosofiją. Teismas nustatė, kad Jeffrey Cosans buvo atimta teisė į švietimą, kai jis buvo pašalintas iš savo mokyklos. Teismas taip pat aiškino, kad: Vyriausybė nesutiko su Komisijos balsų dauguma, pareiškėjų nuomone dėl fizinių bausmių naudojimo, kurias sudaro „filosofiniai įsitikinimai“, teigdamas, inter alia, kad išraiška neišsiplėtė į nuomones dėl vidaus mokyklos administracijos. Taip pat neturėjo būti naudojama fizinės bausmės, nes tai nesuderinama su žmogaus orumu. Teisė taip pat neturi prieštarauti pagrindinei teisei į švietimą.²⁴

Dar viena reikšminga byla:

Dojan and others v. Germany. Ieškovai šioje byloje - penkios susituokusios poros. Visi jie - Vokietijos piliečiai. Jie yra nariai krikščionių evangelikų baptistų bažnyčios ir jiems taikomi stiprūs moraliniai įsitikinimai, kurių jie turi laikytis. 2005 metų birželį, Ponas ir ponia Dojan ir Ponas ir ponia Fröhlich, prašė, kad jų vaikai būtų atleisti nuo lytinio švietimo pamokos. Šeima taip pat nurodė, kad knygos turinys – iš dalies pornografinis ir prieštarauja krikščionių seksualinei etikai. Mokykla atmetė prašymą, nes pagal atitinkamas gaires ir mokymo programas, pamokų lankymas buvo privalomas. Teismas nustatė, kad nebuvo jokių požymių, dėl kurių būtų galima abejoti, lytinio švietimo programos suderinamumu, su turimais religiniais įsitikinimais. Teismas pabrėžė, kad Konvencija negarantuoja, jog negali būti nuomonių nesutapimų. Ieškovai buvo laisvi auklėti savo vaikus po mokyklos ir savaitgaliais pagal jų religinius įsitikinimus.²⁵

²⁴ Autoriaus versta iš Case 7743/76, Campbell and Cosans v. UK, [1982]
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57455#{%22itemid%22:\[%22001-57455%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57455#{%22itemid%22:[%22001-57455%22]}) [aplankyta 2015 04 15]

²⁵ Autoriaus versta iš Case 319/08 Dojan and others v. Germany [2011]
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-106382#{%22itemid%22:\[%22001-106382%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-106382#{%22itemid%22:[%22001-106382%22]}) [aplankyta 2015 04 15]

„Šiuo sprendimu Europos Žmogaus Teisių Teismas išaiškino narėms tai, kad įsipareigojimas dėl tėvų laisvės auklėti savo vaikus pagal jų religinius ir filosofinius įsitikinimus, yra garantuotas 1 protokolo 2 straipsnyje Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Teismas nustatė, kad privalomas lytinis ugdymas valstybinės mokyklose neturi pažeisti tėvų laisvės.“²⁶

Apibendrinant Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, galima daryti pagrįstą išvadą, jog tėvai turi teisę išreikšti nuomonę švietimo sistemoje, pagal savo įsitikinimus, tačiau kyla klausimas, ar mokykla turi pareigą atsižvelgti į tėvų nuomonę ugdymo procese. Teismo precedentai įtvirtino EŽTK²⁷ aiškinimą, kuriame išdėstytos teisinio precedento galią turinčios taisyklės, pagal kurias tėvai turi teisę pasirinkti, kaip nori ugdyti vaikus. Teismo sprendimai rodo, jog aiškindamas Konvencijos nuostatas teismas laikosi pozicijos, kad tėvai turi teisę ugdyti vaikus savarankiškai, namuose, ar laisvu nuo pamokų metu, tuo atveju, jei tėvams nėra priimtinos mokyklos taisyklės ir programos. Jie taip pat turi teisę neleisti vaikų į mokyklas. Teismo sprendimai taip pat rodo, jog doroviniai ir religiniai įsitikinimai priklauso nuo vertybių ir niekas neturi teisės primesti savo vertybių kitiems. Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, jog galimas skirtingas analogiškos situacijos išsprendimas, priklausomai nuo kiekvieno teisėjo vidinio įsitikinimo. Visgi mokykla turi vykdyti privalomas programas ir šviesti vaikus visais klausimais, net ir lytinio švietimo klausimais, o tėvai turėdami teisę vaikus ugdyti savanoriškai, patys pasirenka, ar leisti vaikus į mokyklą, ar ne.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Žr. išnašą 3: Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija

1.2 Konstitucija

1.2.1 Konstitucijos nuostatų analizė

Pagrindinis dokumentas ir aukščiausių galią turintis teisės aktas, įtvirtinantis asmenų teises ir laisves Lietuvos nacionalinėje teisėje yra Konstitucija²⁸. Konstitucija – taip pat yra vienas iš teisės aktų, kuriame įtvirtintos tėvų teisės rūpintis savo vaikų auklėjimu. Konstitucijos normos detalizuojamos specialiuosiuose įstatymuose, pvz. Švietimo įstatyme. Siekiant išaiškinti Konstitucijos straipsnio nuostatas, bus siekiama atskleisti straipsnio tikslus ir normos prasmę.

LR Konstitucijos 26 str. 5 d. įtvirtinta nuostata: „Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.“²⁹ Šis Konstitucijos straipsnis apibrėžia tėvų ir globėjų teisę rūpintis savo vaikais ir globotiniais. Ši nuostata aiškiai įvardija, kad tėvai ir globėjai turi rūpintis savo vaikų ir globotinių auklėjimu, pagal savo įsitikinimus. Religijos ir doroviniai klausimai priklauso nuo žmogaus vertybių. Aiškinant lingvistiškai, žodis – nevaržomai - reiškia, kad niekas negali kliudyti tėvams rūpintis vaikais ir globotiniais pagal savo normas ir vertybes. Tačiau kyla klausimas, kokios yra šios teisės ribos. Kiekviena šeima turi puoselėjamas pamatines vertybes ir gyvenimo principus, pagal kuriuos auklėja savo vaikus. Siekiant atskleisti aptariamo straipsnio svarbą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip ši nuostata realizuojama specialiuoju įstatymu. Švietimo įstatymo 31 str. įtvirtinta: „*Tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu tikybos dalykas gali būti įtrauktas į jų vaikų ikimokyklinį ugdymą ... jaunesniam negu 14 metų mokiniui tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybos arba etikos dalyką parenka tėvai (globėjai, rūpintojai), valstybės globojamam mokiniui jo šeimoje ar giminėje išpažįstamos tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikyba arba etika parenka vaiką globojanti institucija.*“³⁰ Ši nuostata apima tėvų teises ir gali būti laikoma detalizuojančia LR Konstitucijos 26 str. 5 dalį, tačiau įstatymas tėvų teisę traktuoja siaurai, ją apribodamas tik tikybos ar etikos pasirinkimu. Matome, kad formaliojo švietimo modulių pasirinkimas, pagal savo religinius ir dorovinius įsitikinimus - ribotas. Tėvai turi parinkti vaikui dorovinį ugdymą, iki vaikui sueis 14 m., o po to pats mokinys pasirenka savarankiškai. Tėvų parinkimas dorinio ugdymo iki 14 m. įtvirtintas Švietimo įstatyme 45 str. 4 d. „Parinkti savo vaikams iki 14 metų dorinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą.“³¹ Tai - tiesioginės sritys, kurios yra priklausomos nuo tėvų religinių ir filosofinių įsitikinimų. Tačiau tam tikru požiūriu

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin. (1992, Nr. 33-1014).

²⁹ Ten pat.

³⁰ Švietimo įstatymas Žin. (1991, Nr. 23-593).

³¹ Ten pat.

galime teigti, kad ne tik doroviniai dalykai priklauso nuo tėvų religinių ir filosofinių dalykų, bet ir kiti, tokie kaip matematika, ar fizika. Kiekvienas žmogus turėdamas savo asmenines pažiūras kiekvieną dalyką aiškina savaip. Kaip pavyzdį galima pateikti pedagogus, analogiškus dalykus perteikiančius savitai. Vadinasi, galime daryti pagrįstą prielaidą, kad formaliojo ugdymo sistema priklauso nuo religinių ir filosofinių įsitikinimų.

LR Konstitucijos 38 str. 6 d. įtvirtinta, kad „Tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.“³² Iš šio straipsnio dalies analizės galime daryti pagrįstą išvadą, jog Konstitucija nekalba apie tai, ar ši teisė apima tik auklėjimą privačioje aplinkoje, ar ir auklėjimą švietimo institucijose. Aiškinant doras žodžio prasmę, šiame kontekste, galime teigti, kad tai tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus.

Analizuojant šią temą reikšmingas ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas 2000 m. birželio 13 d., kuriame išaiškinta, jog „*ugdyti vaikus, rūpintis jų religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus – visų tėvų konstitucinė teisė. Pagal ginčijamą normą tradicinėms religinėms bendrijoms priklausantiems tėvams švietimo įstaigose nėra nustatyta kokių nors teisių, kurių neturi kiti tėvai. Joje įtvirtinta, kad šiems tėvams turi būti sudaromos tokios pat teisės ir sąlygos ugdyti savo vaikus švietimo įstaigose pagal įsitikinimus kaip ir visiems gyventojams.*“³³ Nuodugniau analizuojant šią Konstitucinio Teismo išvadą, pažymėtina, kad niekas negali drausti turėti savo dorovinius ir religinius įsitikinimus ir niekas negali jų varžyti. O ugdyti vaikus ir rūpintis jų įsitikinimų formavimu, visų tėvų konstitucinė pareiga.

„*Ugdymo kryptingumą, kokybę ir įvairiapusiškumą privalo užtikrinti ne tik Konstitucijoje nurodytos valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos, bet ir tėvai (globėjai), turintys konstitucinę teisę rūpintis vaikų (globotinių) religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus bei konstitucinę pareigą juos auklėti dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės išlaikyti.*“³⁴ Būtent dėl šių priežasčių kyla imperatyvas, jog ne tik valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos turi rūpintis vaikų ugdymu. Prie ugdymo programos kūrimo turi prisidėti ir tėvai, nes jie turi konstitucinę teisę rūpintis jų auklėjimu. Būtent todėl, toks įvairiapusis institucijų ir tėvų bendradarbiavimas užtikrina ugdymo kokybę ir įvairiapusiškumą.

³² Žr. išnašą 17: Lietuvos Respublikos Konstitucija.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų* <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta341/content>. [aplankyta 2015 04 01]

³⁴ Ten pat.

Atsižvelgiant į aptartus Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų aiškinimo KT doktrinoje aspektus, galime daryti pagrįstą išvadą, kad LR Konstitucija suteikia teisę tėvams ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus. Formaliojo švietimo turinys neatsiejamas nuo religinių ir dorovinių vertybių, todėl negali būti atskirtas nuo tėvų diegiamų vertybių. Tėvų prisidėjimas prie formaliojo švietimo turinio kūrimo yra neatsiejamas, o Konstitucija suteikia pagrįstas prielaidas, tai teisei įgyvendinti. Tėvai turi taip pat ir teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir taip pat juos išlaikyti iki vaiko pilnametystės. LR Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog visiems tėvams turi būti sudaromos tokios pačios teisės ir sąlygos ugdyti savo vaikus, pasirinktose švietimo įstaigose. LR Konstitucinis Teismas taip pat yra paminėjęs, jog tėvai turintys konstitucinę teisę rūpintis savo vaikais, privalo prisidėti prie vaikų ugdymo ir tik taip gali būti užtikrintas ugdymo kryptingumas, bei kokybė. Trūksta išsamesnio išaiškinimo, kaip tėvai galėtų prisidėti prie švietimo programų kūrimo, kokiais būdais ar priemonėmis tai vykdytų. Vadinasi, Švietimo įstatyme tik paminimos tėvų teisės ir pareigos, kurios yra bendro ir abstraktaus pobūdžio.

2 TĖVŲ TEISĖS Į VAIKŲ UGDYMĄ SANTYKIS SU FORMALIOJO ŠVIETIMO PROGRAMOMIS

2.1 Ar tėvų teisė į vaikų ugdymą, pagal savo vertybines nuostatas, sukuria valstybei pareigą, rengiant programas atsižvelgti į tėvų vertybines nuostatas?

„Laisvė turėti įsitikinimus reiškia, kad žmogus yra laisvas pats formuoti savo įsitikinimus, pasirinkti pasaulėžiūros vertybes, jis ginamas nuo bet kokios prievartos, jo pažiūrų negalima kontroliuoti. Valstybės institucijų pareiga – užtikrinti ir ginti šią asmens laisvę. Įsitikinimų turinys – žmogaus privatus reikalas.“³⁵ Taip deklaruojama, jog žmogus turi teisę reikšti savo įsitikinimus, o valstybės pareiga yra užtikrinti šią teisę. Kiekvieno žmogaus įsitikinimai yra jo asmeninis, privatus reikalas ir niekas negali jų kontroliuoti. Bus analizuojama, kokių būdu valstybė atsižvelgia į tėvų įsitikinimus, kuriant švietimo programas.

Siekiant ugdymo programų kūrimo nuoseklumo, svarbu atkreipti dėmesį į ugdymo turinį. „Etinis – religinis mokymas turėtų remtis tam tikrais vaiko jausmų lavinimo etapais.“³⁶ Taigi, religinis ir dorovinis vertybių perteikimas vyksta nuosekliai, tam tikrais etapais, siejant kasdienybę su asmeniniais išgyvenimais, kurie artimi pamatinėms vertybėms. Tai, kad tėvams yra svarbios jų remiamos nuostatos, parodo, jog jie tikisi iš valstybės institucijų vienbalsio palaikymo. Tėvams kyla poreikis, kad į jų nuomonę būtų atsižvelgta, nes jų teisė ugdyti vaikus yra pamatinė. „Tik besiremdami tikroju žmogaus pažinimu mes pajėgsime išugdyti dorinius – religinius gyvenimo pagrindus, nebrukdami žmogui nei dogmų nei teorijų nei įsakymų.“³⁷ „Guillaume’as von humboldtas „Traktate apie valstybės veiklos apribojimą“ nepripažįsta valstybės teisės kištis į ugdymo ir mokymo reikalus, nes, anot jo, valstybinė valdžia negali efektyviai atlikti savo nacionalinio švietimo tarnybos organizatorinio vaidmens dėl trijų svarbiausių priežasčių, kylančių iš šių trijų sąlygų : 1) visuomenei ir jos įvairioms struktūroms suteiktos iniciatyvos laisvės, 2) daugybės šios laisvės įgyvendinimo motyvų ir veiklos galimybių ir 3) ypač dėl didžiulės reikšmės, teikiamos laisvai asmenybės veiklai bei individualiai

³⁵ *Development of the Students' Ethics and Morality*,
http://www.unesco.org/education/wef/countryreports/thailand/rapport_2_2.html. [aplankyta 2015 04 10]

³⁶ Rudolfas Šteineris, *Žmogiškosios esybės vystymasis* (Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras).

³⁷ Ten pat.

nuomonei.”³⁸ Tai natūraliai lemia, jog valstybės įtaka ugdyme sukritikuota, kaip pats faktas. Anot garsių autorių, visuomenė turi turėti pagrindinę iniciatyvos laisvę ir teisę reikštis ugdymo klausimais. Didelė reikšmė skiriama individualiai nuomonei ir jos išraiškos laisvei. Lyginant Lietuvą su kitų šalių praktika, matome, jog: „Danija, Švedija, Suomija ar Ispanija, o juolab Jungtinės Amerikos Valstijos deklaruoja ugdytojo laisvę ir kiekvieno asmens lygias galimybes dalyvauti švietimo ir ugdymo procesuose, tačiau realus gyvenimas diktuoja centralizacijos ir unifikacijos taisykles.“³⁹ Tai tarsi argumentas, įrodantis, kad iš tiesų visa ugdymo proceso galia yra valstybės institucijų rankose. Visgi taip yra ne tik Danijoje, Švedijoje ar Suomijoje, bet ir Lietuvoje. Nors daug kalbama apie saviraiškos laisvę, būtinumą ir galimybes daryti įtaką švietimo programai, tačiau iš tiesų, reali situacija parodo priešingą rezultatą. Vien tik formalūs reglamentavimai nėra pakankami. Siekiama platesnio visuomenės dalyvavimo ugdymo ir švietimo procese.

„Sąveikos paradigma skatina mokytoją ar mokyklą peržiūrėti ugdymo turinį. Jis turi būti labiau atitinkantis mokinio interesus ir poreikius. Taigi mokyklos pirmiausia turi glaudžiai bendradarbiauti su mokinių šeimomis ir vietine bendruomene, siekdamos įgyvendinti du svarbiausius tikslus. Pirma, ugdymo turinys turi sudaryti galimybę mokytis visiems mokiniams, antra – ugdymo turinys turi sudaryti galimybes mokinio dvasiniam, moraliniam, socialiniam ir kultūriniam tobulėjimui bei paruošti kiekvieną mokinį realiam gyvenimui.“⁴⁰

Atsižvelgiant į reikšmingas aplinkybes, galime daryti pagrįstą išvadą, jog reikalingi svarbūs pokyčiai švietimo sistemoje. Svarbu, kad vaikams būtų diegiamos fundamentaliosios vertybės, atitinkančios jų namuose puoselėjamas vertybes. „Šeima yra pirmoji vaiko socializacijos institucija, turinti grindžiamosios reikšmės vaiko asmenybės raidai, integracijai į visuomenę, karjeros galimybėms ir kt. Vaiko socialinės kompetencijos plėtrą neretai lemia tėvų socialinės charakteristikos: amžius, išsilavinimas, ekonominis statusas, šeimos socialinis-kultūrinis kontekstas. Moksliniai tyrimai rodo, kad ugdymo institucijos, joje dirbantys pedagogai, ugdydami vaikų socialinę kompetenciją, ne visada atsižvelgia į šiuos veiksnius.“⁴¹ Neabejotina, kad valstybės institucijos kurdamos ugdymo planus privalo atsižvelgti į tėvų

³⁸ Dielininkaitis P., *Mokyklos laisvė ir valstybė: Sovietų, prancūzų, belgų ir olandų mokyklų sistemos: Sintetinio sprendimo paieškos* (Šiauliai: Saulės delta).

³⁹ Socialinis ugdymas, *Švietimo kaita 1988-2008 m. I* (2009 m.), Nr.9(20)_1 dalis.

⁴⁰ Renaldas Čiužas ir Jolanta Navickienė, *Ugdymo turinio planavimas ir įgyvendinimas*, (Pedagogika.: 2011), p. 37–42.

⁴¹ Žr. išnašą 20: Socialinis ugdymas.

moralines ir etines pažiūras, nes tėvai yra pirmoji ir pati svarbiausia socializacijos institucija, o tėvų teisė ugdyti vaikus yra pamatinė. *Vilniuje nuo 2015 m. rugsėjo 1d. veiks pirmoji Lietuvoje Demokratinė mokykla. Jau renkami pirmieji vaikai. Ši mokykla išsiskirs tuo, jog jos pagrindinis siekis yra bendradarbiauti su šeimomis ir vadovautis tomis pačiomis vertybėmis. Anot jų, glaudaus bendradarbiavimo dėka galima pasiekti aukščiausių rezultatų, todėl siekiama itin glaudaus tarpusavio ryšio.*⁴² „Pati seniausia ir žymiausia demokratinė mokykla – “Summerhill” mokykla Jungtinėje Karalystėje, veikianti nuo 1921 m.”⁴³ Būčiau tik tikėtis, jog ateityje tokių „Demokratiščių” mokyklų bus vis daugiau, o sąlygos bus prieinamos visiems norintiems tokioje mokykloje mokytis.

Apibendrinant, galime teigti, kad nors ir deklaruojama visuomenės saviraiškos laisvė ir galimybė prisidėti prie švietimo programų rengimo proceso, tačiau valstybinės institucijos užima pagrindinį ir svarbiausią vaidmenį. Žvelgiant į kitų šalių patirtį, matome, jog padėtis tokia pati, visa ugdymo sistema centralizuota. Svarbu paminėti, jog valstybė turi atsižvelgti į tėvų vertybines nuostatas, nes bet koks institucijų ir tėvų reiškiamų nuomonių nesutapimas trikdo vaiko nuomonės formavimąsi ir be jokios abejonės, trikdo asmenybės raidą.

⁴² Demokratinė mokykla, *Demokratinė mokykla - kiekvieno vaiko asmeninei sėkmei*, <http://www.demokratinemokykla.lt/>. [aplankyta 2015 04 10].

⁴³ Ten pat.

2.2 Ar formaliojo švietimo programos gali būti neutralios tėvų vertybinių nuostatų atžvilgiu ir priimtinos visiems tėvams?

Siekiant nustatyti, ar įmanomas, vertybinių nuostatų neutralumas, reikia išsiaiškinti, nuo ko priklauso puoselėjamos vertybės ir kaip jos pasireiškia ugdymo programose. Ieškant atsakymo, ar egzistuoja neutralumas švietimo ugdymo programose, ir ar įmanoma pasiekti visų tėvų bendro sutarimo tam tikrais klausimais, svarbu pažymėti, kad viskas priklauso nuo žmogaus asmeninių, vidinių įsitikinimų ir puoselėjamų vertybių.

Iš visa to seka klausimai, tokie kaip: kas yra laikytina mokymo turiniu susijusiu su religiniais ir filosofiniais įsitikinimais, vaikų religiniu ir doroviniu auklėjimu? Pvz., ar istorijos, biologijos, literatūros mokymo programų turinys gali būti laikomas susijusiu su tėvų filosofiniais ir religiniais įsitikinimais? Ir ar gali būti laikomas susijęs su doroviniais ir filosofiniais įsitikinimais gamtos mokslų, užsienio kalbų mokymo programų turinys? „*Būtina pabrėžti, kad individualaus ontogenetinio⁴⁴ vystimosi procese individas gali pasisavinti pačias įvairiausias vertybes. Ugdytojas čia susiduria su labai sunkiai sprendžiama problema: leisti ugdytiniui laisvai rinktis vertybes ar pedagoginėmis priemonėmis siekti, kad jo psichikoje būtų indoktrinuojamos tos vertybės, kurios, ugdytojo manymu yra vienintelės teisingos (ar bent priklauso leistinų vertybių kategorijai).*“⁴⁵ Galima daryti prielaidą, kad labai didelę dalį atsakymo lemia kiekvieno individo vidiniai įsitikinimai. Pažvelgus į kitų šalių praktiką, pastebime, jog: „*švietimas Tailande pabrėžia ne tik fizinį ir protinį vystymąsi, bet ir vystymąsi etikos ir moralės. Kita veikla yra išdėstyta skatinti etiką pagrindinio ugdymo lygmenyje, pavyzdžiui, paskaitas dėsto Dharma-Pali ir bendruosius dalykus kartu sudarydami sąlygas naujai įšventintiems vienuoliams ir naujokams būti išsilavinusiems ir plėtoti jų etiką ir moralę vienu metu ... Studentų etikos ir moralės vertinimas parodė, kad studentai suprato etikos ir moralės ugdymo svarbą.*“⁴⁶ Galima ieškoti atsakymo filosofškai. Viena vertus, ar iš vis įmanoma sukontroliuoti visą mokymosi turinį? Tuomet tėvai turėtų aiškiai žinoti, koks yra turinys vadovėlių, mokymosi užduočių, o ką jau kalbėti apie rekomenduojamas knygas. Ir jeigu žinoma, ar būtų įmanoma atsižvelgti į kiekvienos šeimos pastabas ir norus. Kaip sureguliuoti mokslo turinį, jog jis atrodytų priimtinas visiems ir būtų vertybiniu požiūriu visiškai neutralus. Kaip įtikti žmogui, kuris labai religingas ir neįžeisti netikinčio. Viskas kas susiję su religija ir su

⁴⁴ Ontogenezė – individualus organizmo vystymasis; pagrindinių žmogaus psichikos struktūrų susiklostymas vaikystėje.

⁴⁵ Bronislovas Bitinas, *Ugdymo filosofija* (Vilnius: Enciklopedija, 2000).

⁴⁶ Žr. išnašą 16: *Development of the Students' Ethics and Morality*

doroviniu ugdymu, visada susiję su vertybinėmis nuostatomis. „*Mokydami religijos ir etikos mes neturime teisės pateikti kokias nors formules ar dogmas. Mes privalome išmokyti ugdyti tai, ką dieviška davė žmogaus sielai Dievas. Tai yra laisvas vaiko religinių pažiūrų teisingo formavimo kelias ... Per tris jausmais paremtus žmogaus sielos elementus – dėkingumą, meilę ir pareigą – mes pasieksime, kad visa, kad yra etiška, išaugtų iš pačios vaiko sielos, o ne būtų įbrukta dorinių nuostatų pavidalu.*“⁴⁷ Taigi siekis yra, jog išugdyti principai patys savaime būtų neutralūs. O kaip derinti švietimo programos turinį, jog jis būtų vertybiniu požiūriu neutralus? „Jaunimo vertybiniai orientyrai, doros supratimas keičiasi. Tai liudija nauji pasauliniai tyrimai ir tyrimai, atlikti Lietuvoje (Aramavičiūtė, 2005).“⁴⁸ O kas, jei mokyklos privalomo skaitymo knygoje bus rašoma apie begalinę meilę kunigui, ar puoselėjamą meilę tos pačios lyties asmeniui.? O dar blogiau, aistrą nepilnamečiui vaikui. Ar tokiu atveju derėtų žiūrėti giliau ir ieškoti kitos prasmės? O gal derėtų išgirsti faktą ir iš kart reikšti pretenzijas švietimo ministrui? Geriausia išeitis būtų įtraukti vis daugiau tėvų atstovų į forumus ir susitikimus su švietimo programos kūrėjais. Ar mokykloje pateikiami skaitiniai (pvz. mokantis užsienio kalbos) gali būti laikomi turiniu susijusiu su doroviniaisiais ir filosofiniais įsitikinimais? Pavyzdžiui, ar tėvai turi turėti teisę reikalauti, kad vaikams mokykloje nebūtų, kaip privalomi pateikiami skaitiniai kuriuose niekinama tėvų išpažįstama religija, patraukliai pateikiamas moraliniu požiūriu nepriimtinas gyvenimo būdas, pasakos apie „Dviejų princų meilę“ ir pan. „*Skirtingos šalys skirtingai tobulina ugdymo sistemą savo šalyje. „Taigi kultūros vertybės lieka bene vienintelis ir svarbiausias atramos taškas jaunimui ugdyti. Kultūra yra esminė žmonių mentaliteto ir elgesio normų formavimo priemonė. Ji, kaip ir ugdymas kultūros vertybėmis, Vakarų Europos šalyse labai įvairi, todėl lyginti labai sunku. Italija, pavyzdžiui, stipriai remiasi savo tradicine kultūra, Didžioji Britanija ugdymą integruoja su masinės informacijos priemonėmis ir kt.*“⁴⁹ Neabejotinai, puikus pavyzdys yra Vokietijos atvejis, kai buvo išleista knyga penkerių metų vaikui apie lytinį švietimą. Knygos turinys toks išsamus, kad tėvai buvo pasipiktinę ir tokios knygos atsisakė. Nors Vokietijoje laikomasi nuostatos, kad lytinis švietimas yra tiesiog švietimo dalis. „*Vokietijoje pasižymintis išskirtiniu „pažangumu“ (pamokos kaip mylėtis penkiamečiams). Netikėčiausiu būdu vaikų atėmimo praktikos ir agresyviai moralines nuostatas keisti turintis ugdymas mokyklose pasirodo galintys veikti ir veikiantys ranka rankon.*“⁵⁰ Būtent todėl turėtume

⁴⁷ Žr. išnašą 17: *Žmogiškosios esybės vystymasis*.

⁴⁸ Lilija Duoblienė *Šiuolaikinė ugdymo filosofija refleksijos ir dialogo link* (Vilnius: 2006), p. 122-123.

⁴⁹ Jonas Žilinskas, *Švietimas Vakarų Europos šalyse* (Šiauliai: 1998).

⁵⁰ V. Sinica. *Valstybė žino geriau – tėvai vaikų nebeauklės*, <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/v-sinica-valstybe-zino-geriau-tevai-vaiku-nebeaukles.d?id=63317930>. [aplankyta 2015 03 14]

remtis tarptautiniais teisės aktais, kurie įtvirtina, jog tėvai turi teisę parinkti mokymą pagal savo religinius ir dorovinius įsitikinimus. Tarptautinės teisinės praktikos bylų pavyzdžiai rodo, jog tėvai turi teisę auklėti savo vaikus pagal dorovinius ir religinius įsitikinimus namuose, ar laisvu nuo pamokų metu. Jeigu tėvams nėra priimtinos mokyklos taisyklės ir programos, jie turi teisę neleisti vaikų į mokyklą, o pasirinkti kitą mokymo įstaigą, ar mokymą namuose. Natūraliai kyla poreikis, kad tėvai turėtų teisę reikšti savo nuomonę dėl tam tikrų mokykloje ugdomų dalykų. Įgyvendindami tarptautinių teisės aktų nuostatas nacionaliniu lygmeniu, išvengtume dviprasmybių ir dvejonių. Tačiau įgyvendindami tarptautinių teisių aktus nacionaliniu lygmeniu, nereglamentuojame pakankamai detalai ir gauname rezultatą, jog nacionaliniai teisės aktai detalai nenustato visų teisių, kuriomis galėtume vadovautis savo šalyje.

Neabejotina, jog formaliojo švietimo programos neįmanoma, jog būtų neutralios visų tėvų vertybinių nuostatų atžvilgiu. Negalima atskirti švietimo nuo vertybių ir nėra taip, kad švietimo propaguojamos vertybės būtų priimtinos visiems tėvams, t.y. būtų neutralios. Kiekvienas individas turi savo nuomonę ir savo puoselėjamas vertybes. Vertybės negali būti neutralios pačios savaime. Pati sąvoka suponuoja, jog priklauso nuo kažko, priklauso tam tikroms pažiūroms, todėl neįmanomas jų universalumas ir tinkamumas visiems. Siekiamybė būtų derinti ugdymo programų turinį taip, jog būtų priimtinas visiems. Tačiau tokie reiškiniai, kaip pasakos „Dviejų princų meilė“ išleidimas, negali būti nesukritikuotas. Siekiant harmonizuoti ugdymo programas vertybiniu atžvilgiu, derėtų remtis pamatinėmis vertybėmis. Tačiau visgi tikėtis, jog būtų įmanomas tinkamumas visiems, nėra įmanoma.

2.3 Kokiose švietimo srityse egzistuoja pagrįstas tėvų interesus, kad būtų atsižvelgta į jų vertybines nuostatas?

Egzistuoja formaliojo švietimo sritys, kurios pagrįstai atspindi tėvų vertybines nuostatas. Galime teigti, jog būtų idealu, jei visose švietimo srityse būtų atsižvelgta į tėvų vertybines nuostatas, tačiau to tikėtis nėra realu. Be jokios abejonės egzistuoja sritys, ir dėstomi dalykai, kuriuose turi būti atsižvelgiama į tėvų vertybines nuostatas. Lytinis švietimas yra viena iš ugdymo sričių, kurioje egzistuoja tiesioginis tėvų interesus. Kiekvienas iš tėvų yra pagrindinis vaikų ugdytojas, todėl jie turi tiesioginį interesą, kas diegiama jų vaikams ugdymo įstaigose. „Šiuolaikinė švietimo sistema nacionalinės politikos lygmeniu (Švietimo koncepcija, Bendrosios programos, Švietimo gairės, Švietimo įstatymas) deklaruoja vertybinių nuostatų ugdymą, tačiau praktiškai jis sunkiai realizuojamas ... išsilavinimo standartai apima konkrečius dalykinius mokėjimus, kurie aiškūs, vienodai suprantami, mokytojo, mokyklos ar nacionaliniu lygiu laikomi svarbiausiu prestižo rodikliu.“⁵¹

Kalbant apie lytiškumo ugdymą Lietuvoje, lyginant su užsienio šalimis, jam skiriama menkai dėmesio. Užsienio valstybės skiria tam dėmesio daugiau. Tačiau galima teigti, kad ankstyvasis lytinis švietimas neugdo ir nemoko mažamečių, o atvirkščiai, toks ankstyvas švietimas žaloja ir traumuoja vaiko sąmonę ir gali turėti nepataisomos žalos jų ateičiai. Aiškinant sąvokų reikšmę, „lytiškumo ugdymas – tai pagal amžių tinkamas, kultūriškai adaptuotas mokymas apie lytiškumą ir santykius, pateikiant realistišką ir moksliskai pagrįstą informaciją. Lytiškumo ugdymas siekia padėti bręstančiai asmenybei atskleisti ir sėkmingai išlaikyti lytinį tapatumą, įsameninti bei išreikšti savąjį lytiškumą darniuose, pagarba ir lygiavertiškumu grįstuose santykiuose.“⁵² Yra išleista rezoliucija dėl lytiškumo ugdymo kokybės gerinimo Lietuvoje. „Atkreipiame dėmesį, kad netinkamas lytiškumo ugdymas ar jo nebuvimas švietimo įstaigose lemia, jog jauni žmonės informacijos ieško internete ar iš draugų, tačiau ši informacija ne visada būna teisinga.“⁵³ Būtent šiais pagrindais, kyla abejonės, ar tai netaps

⁵¹ Elvyda Martišauskienė, Vanda Aramavičiūtė, *Vertybių ugdymas pedagoginių kompetencijų pamatas*.

⁵² LiJOT Asamblėja, *rezoliucija Dėl lytiškumo ugdymo kokybės gerinimo Lietuvoje* (Druskininkai: 2013).

⁵³ JAV mokslininkai 2011 m. atliko tyrimą, kurio metu, remiantis yahoo.com, google.com, bing.com, ask.com ir aol.com paieškų rezultatais buvo atrinktos, po dešimt interneto svetainių, susijusių su sveikatos gerove. Informacija, patikimumas ir pateikimas buvo vertinami pagal HON (angl. Health On the Net – Sveikata internete) principus (t. y. informaciją turi pateikti ar patvirtinti sveikatos priežiūros specialistai bei pateikiamas vertinančio asmens trumpas kvalifikacinis aprašas; turi būti užtikrinamas lankytojų ar skaitytojų konfidencialumas; pateikiama informacija turi būti dokumentuojama, cituojami šaltiniai ir pateikiamos mokslinių darbų ar medicininės informacijos patvirtinimo datos; svetainėje pateikiami teiginiai turi būti patvirtinti ir moksliskai įrodyti; turi būti pateikti kontaktiniai asmenys, atsakantys už svetainės turinį; aiškiai atskirta reklama nuo svetainėje pateikiamos informacijos turinio). Tyrimo duomenimis, nė viena iš dažniausiai lankomų svetainių neatitiko HON sertifikato (JAV) arba reikalingo sveikatos

priežastimis daugėjančių ankstyvų lytinių santykių skaičiui, homoseksualumo plitimui. „Rekomenduojama į mokyklos ugdymo turinį integruoti Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. vasario 7 d. įsakymu Nr. ISAK-179 (Žin., 2007, Nr. 19-740).“⁵⁴ Taigi tokios lytiškumo ugdymo pamokos yra įtrauktos švietimo ir ugdymo programoje. Kiekvienas vaikas yra labai individuali asmenybė. Tam, kad šviesti vaikus lytiškumo klausimu, turi būti tam tikri standartai, kaip tai daryti, visiems priimtiniu būdu. Neabejotina, tai šeimos reikalas ir kiekvienas vaikas turi gauti tiek žinių, kiek tėvams atrodo, kad gali gauti. Turėtų būti įtvirtinta tėvų teisė spręsti, dėl lytiškumo ugdymo programos jų vaikui. Tik štai, „Pasirodo, vaikų darželiuose buvo ketinta pradėti diegti kelių Europos Sąjungos valstybių propaguojamą „Gender Loops“ projekto programą, skirtą ikimokyklinio ugdymo įstaigoms.“⁵⁵ „Programoje siūloma vaikams nagrinėti pasaką, kurioje du princai įsimyli vienas kitą, susituokia ir tampa „šeima“, Karaliumi ir Karaliumi. Toks požiūris esą padidina supratimą apie seksualinės įvairovės svarbą žmonėms ir visuomenei.“⁵⁶ Knygelės išleidimas apie du karalius sukėlė labai daug diskusijų visuomenėje. Vyko diskusijos ne tik Seime, bet ir žiniasklaidoje, televizijoje. LR Konstitucijos 38 str. įtvirtinta, kad Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Tai natūraliai lemia, kad šeimos puoselėjimas yra labai svarbus. Jei nuo mažumės leisime vaikus ugdyti kaip belyčius, kad jie patys pasirinktų, kokios jie lyties yra, bus daroma neatitaisoma žala visuomenei. Turime riboti valstybės galią, priimti sprendimus šiuo klausimu. Todėl tėvų teisė būti atstovaujamiems tokių programų kūrime yra būtina. „Lietuvoje Šeimos institutą saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurios 38 str. skelbia, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, kad „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“. Konstitucijoje taip pat nurodyta, kad „tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti, o vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.“ Taigi tiek tarptautinė, tiek nacionalinė teisė teikia šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei, svarbiausias jos egzistavimo garantijas. Lietuvos Respublikos Konstitucija laiduoja:

„Valstybės globą šeimoms, kurios augina bei auklėja vaikus namuose, ir įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą“ (39 str. 1 dalis). Garantuoja, kad „įstatymas

apsaugos priežiūros institucijų sertifikavimo keliamų reikalavimų, todėl neužtikrinamas jose pateikiamos informacijos teisingumas.

⁵⁴ Švietimo ir Mokslo Ministras, 2013–2014 IR 2014–2015 Mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai, 2013.

⁵⁵ XXI amžius, *Princas pamilo princą*, http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2009/03/27/aktu_02.html. [aplankyta 2015 04 03]

⁵⁶ Ten pat.

ir teismas saugo nuo savavališko ir neteisėto kišimosi į šeimyninį gyvenimą" (22 str. 4 d.), leidžia „tėvams nevaržomai rūpintis vaikų bei globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus" (26 str. 5 d.). Garantijų šeimai galima būtų išvardinti ir daugiau. Teisiniu požiūriu jos atrodo išsamios ir visiškai pakankamos. Tą patį deklaruoja ir daugelis politinių partijų, savo programose teigdamos, kad šeima ir vaikai yra jų veiklos prioritetas.“⁵⁷

Tai sudaro prielaidas, jog šeima yra visa ko pagrindas. Bet koks bandymas parodyti vaikams, kad šeimos modelis gali susidėti ne tik iš vyro ir moters, be jokios abejonės daro žalą vaikui.

Lyginant mokyklinio ugdymo programas ir ikimokyklinio ugdymo programas, su užsienio valstybėmis, „vaikų ugdymo programos privalo būti derinamos su tėvais, pirmaisiais jų ugdytojais. Jeigu tėvams ... programa būtų nepriimtina, darželių auklėtojai neturėtų galimybių ją taikyti.“⁵⁸ Taigi matome, kad ikimokykliniame ugdyme užsienio valstybėse, pirmiausia vaikų ugdymo programa yra aptariama su tėvais ir tokiu būdu atsižvelgiama į jų vertybines nuostatas.

Lytinis ugdymas nėra vienintelė ugdymo sritis, kurioje aiškiai atsispindi vertybinės nuostatos. Vertybinis ugdymas negali būti traktuojamas siaurai ir atspindėti vien tikybės ir doros dėstymo dalykus. Vertybės aiškiai atsispindi ir tokiose srityse, kaip literatūra, istorija. Literatūra gali būti laikoma viena iš meno sričių, todėl jos turinys gali būti laikomas priklausomu nuo vertybių ir pažiūrų. Numatyti literatūros turinį, kuris būtų vertybiniu požiūriu priimtinas visiems, būtų sunkiai įmanoma. Kaip pavyzdį, galime paminėti visiems gerai žinomą Vinco Mykoliaičio-Putino „Altorių šešėly“, kurio idėją galima aiškinti priklausomai nuo kiekvieno vidinių įsitikinimų. Dar vienas dėstomas dalykas - istorija, kuris priklauso nuo vertybių. Dėstant istorijos dalyką, tam tikrose temose yra kritikuojama krikščionybė, o tai tiesiogiai atspindi vertybines nuostatas. Tačiau tikslieji dalykai kaip matematika, fizika, chemija, neapims vertybinių nuostatų todėl, kad šių mokslo dalykų turinys konkretus ir negali būti pateikiama jokių interpretacijų, kurios keltų abejones. Šie dalykai vertybiniu požiūriu neutralūs. Taigi tokiuose dėstymo dalykuose kaip literatūra, istorija, biologija, egzistuoja pagrįstas tėvų interesas, jog būtų atsižvelgiama į jų vertybines nuostatas.

⁵⁷ *Šeima, visuomenė, teisė, žiniasklaida*, <http://www.ve.lt/naujienos/nuomones/nuomones/seima-visuomene-teise-ziniasklaida-1151388/>. [aplankyta 2015 04 03]

⁵⁸ Cochran, et. al., *Early childhood education*, t. IV (Praeger: 2008), <http://books.google.lt/books?id=FYdtn8OhQW5C&pg=PA1313&dq=education+in+the+united+kingdom&hl=lt#v=onepage&q&f=false>. [aplankyta 2015 04 03]

Taigi galime daryti išvadą, kad švietimo srityse egzistuoja pagrįstas tėvų interesas, kad būtų atsižvelgta į jų vertybines nuostatas. Vertybinis ugdymas negali būti traktuojamas siaurai ir apimti vien tik doros ir etikos dėstymo. Vertybiniu požiūriu kelia diskusiją dėstomi dalykai: literatūra, biologija, istorija. Jų turinys priklauso nuo vertybių ir todėl turėtų būti atsižvelgiama į tėvų nuomonę, kuriant ugdymo programas. O tokiose srityse, kaip lytiškumo ugdymas, sukeliantis diskusijas, privalomas tėvų dalyvavimas švietimo programų kūrime. Lytiškumo ugdymas svarbi tema ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu, būtent todėl yra svarbus tėvų prisijungimas šiuo klausimu ir turi būti atsižvelgiama į tėvų vertybines nuostatas.

3 TĖVŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS, RENGIANT ŠVIETIMO PROGRAMAS

3.1 Ar tėvų teisė ugdyti vaikus pagal savo vertybines nuostatas, gali būti užtikrinama, nesuteikiant tėvams teisės, būti atstovaujamiems švietimo programų rengime?

Egzistuoja nuomonė, jog švietimo programose gali būti atstovaujamos tėvų vertybinės nuostatos, be jų pačių dalyvavimo. Tačiau kyla klausimas, kaip valstybinės institucijos turėtų parinkti programas, priimtinas visiems tėvams. Tėvų siekis yra, jog vaikai būtų ugdomi pagal jų pažiūras. Tuo tarpu valstybės institucijos priima jų manymu tinkamas programas. Taip tėvų įsivaizduojamas ugdymo modelis nustumiamas į antraeilius planus. Galiojančiame Švietimo įstatyme yra įtraukti švietimo valdymo subjektai: *Seimas, Vyriausybė, Švietimo ir mokslo ministerija, kitos ministerijos, Vyriausybės įstaigos, savivaldybės institucijos, nevalstybinės mokyklos savininkas (dalyvių susirinkimas), švietimo įstaigos vadovas. Dalis švietimo valdymo įgaliojimų gali būti perduota švietimo savivaldos institucijoms.*⁵⁹ Į šį sąrašą nėra įtraukti tėvai, valstybės institucijoms turint omenyje, jog išvardintų subjektų sąrašas yra pakankamas, užtikrinti tėvų teisės švietimo programų kūrimo.

Iš Švietimo įstatymo 52 str. galime daryti pagrįstą prielaidą, jog tėvai neturi būti atstovaujami, nes tam yra valstybės institucijos, jos kompetencijos yra pavestos mokykloms ir kitoms ugdymo įstaigoms. Ir iš LR Konstitucijos straipsnių galime daryti pagrįstą prielaidą, jog tėvai turi būti atstovaujami, nes tik jie gali parinkti, kas jų vaikams geriausia. Pirmasis požiūris užtikrina didesnę nuoseklumą. Juk valstybės institucijos yra kontroliuojamos švietimo ministro įsakymų, priimtų teisės aktų ir kitų kompetentingų institucijų sprendimų. Tačiau tai, jog tėvai turėtų būti atstovaujami, geriau atitinka Konstitucijos ir kitų teisės aktų nuostatas, įtvirtinančias tėvų teisių auklėjant vaikus prioritetą. LR Konstitucijos 38 str. geriausiai įtvirtina tėvų pareigą ir teisę auklėti vaikus dorais žmonėmis. Ši nuostata leidžia daryti pagrįstą prielaidą, jog tėvai turi būti atstovaujami. LR Konstitucijos 26 str. teigia, „Tėvai ir globėjai nevaržomai rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.“ Lyginant šiuos požiūrius, svarbu žiūrėti į kontekstą, kas labiau dera su pamatinėmis žmogaus teisėmis. Tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus įtvirtinta ir Šeimos teisėje. CK 3.165 straipsnis. 1d. „Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas, turi

⁵⁹ Žr. išnašą 8: *Švietimo įstatymas*. 52 str.

pirmumo teisę prieš kitus asmenis.⁶⁰ Taigi Šeimos teisėje yra aiškiai įvardintas tėvų pirmumas, prieš kitus asmenis. Būtent todėl, į tėvų nuomonę, vaikų auklėjimo klausimais, turėtų būti atsižvelgiama pirmiausia, ir tik po to į valstybės institucijų. Kokias vertybes vaikai puoselės savo gyvenime, labiausiai priklauso nuo tėvų ugdymo. „*Iš tiesų ugdymas, kaip socialinis faktorius, atsirado daug anksčiau, nei valstybė juo ėmė rūpintis. Jis spontaniškai kyla iš šeimų ir visuomenės kolektyvų poreikių ... valstybės kišimasi į šią sritį (kaip mėginant pakeisti privačią iniciatyvą steigiamos valstybinės mokyklos ir teisiškai reglamentuojamos jau egzistuojančios) lėmė ne tiek pedagoginiai, kiek politiniai motyvai ... Masačusetso valstija dar 1642 m. Išleido įstatymą dėl mokyklų, tačiau jų steigimą paliko šeimoms, valdžia turėjo tik prižiūrėti, kad vaikai gautų būtinas žinias, ypač „esminių religijos pamokas. Visose kitose valstijose valdžia ugdymą taip pat paliko šeimų ir religinių bendruomenių rūpesčiui.*“⁶¹ Vadinasi, jau nuo seno, visų pirma ugdymas buvo tėvų pareiga, jie kūrė kolektyvus ir būrėsi į grupes, ir tokiais būdais buvo atsakingi už savo vaikų ugdymą. Valstybė tik vėliau pradėjo skirti dėmesį ugdymui. „Šeima yra aukščiausio rango visuomenės institutas dėl vertybinės ir edukacinės reikšmės svarbiausiose žmogiškosios raidos stadijose.“⁶² Tai natūraliai lemia, jog tėvai auklėdami savo vaikus pagal savo dorovinius ir religinius įsitikinimus, užima labai svarbią visuotinę reikšmę. Danijoje egzistuoja teisė parinkti savo vaikams ne tik valstybės institucijų įsteigtas mokyklas, bet ir kitas mokyklas (Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark, 1976 case). *Čia teismas pasisakė, kad tėvai gali vaikus ugdyti namuose arba siųsti juos į privačias institucijas. Iš privačių mokyklų yra reikalaujama, kad būtų mokoma tų pačių dalykų kaip ir valstybinėse mokyklose.*⁶³ „*Dauguma tėvų teisių yra ir jų pareigos. Pavyzdžiui, tėvai turi teisę auklėti ir lavinti vaiką, teisę bendrauti su juo yra tėvų ir teisė ir pareiga, t.y. auklėti, lavinti vaiką, bendrauti su juo ir t.t. yra ne tik tėvų prerogatyva, bet ir priedermė. Todėl netinkamas teisių įgyvendinimas dažniausiai reiškia ir atitinkamų pareigų nevykdymą.*“⁶⁴ Neabejotina, kad didžiausia atsakomybė vaiko auklėjime priklauso tėvams. Valstybės dėmesys švietimo klausimais yra grynai politinių diskusijų reikalas, o ne teisių klausimas. „*Iš vienos pusės, daugiau ar mažiau tobula mokyklų sistema, atsiradusi kaip privačios iniciatyvos – šeimų bei konfesinių, etniniu ar kalbiniu*

⁶⁰ Civilinis Kodeksas Žin. (2000, Nr. 74-2262)

⁶¹ Žr. išnašą 19: *Mokyklos laisvė ir valstybė: Sovietų, prancūzų, belgų ir olandų mokyklų sistemos: Sintetinio sprendimo paieškos.*

⁶² Mindaugas Verbickas ir Kazimieras Meilius, *Institucijų reikšmė visuomenei, šeimai ir asmeniui, (SOTER: Journal of Religious Science 49, 2014), p.87–100.*

⁶³ Žr. išnašą 4: *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark.*

⁶⁴ Egidijus Tamošiūnienė, Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, *Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013).

požiūriais skirtingų asociacijų, yra ankstesnė už valstybinės valdžios veiksmus šioje srityje, o iš kitos pusės, kai tik valdžia imasi sistemingos veiklos, šeimos ir bendruomenės stengiasi išsaugoti savo teisę spręsti, kokia dvasia turi būti auklėjami ir mokami jų vaikai mokykloje.”⁶⁵ Nuolat vyksta varžymasis, tarp tėvų teisių ir pareigų ugdymo klausimais ir valstybės, kuri regis, šiandien lemia daugiausiai. „Kalbant apie vaiko teises, būtina paminėti, kad daugelis iš jų yra santykinės, t.y. sietinos su konkrečiais subjektais ... vienas vaiko teises, ypač socialines ir politines, užtikrina valstybė, kitas – kiti asmenys, pavyzdžiui, vaiko darbdaviai, mokytojai ir panašiai. Daug vaiko teisių užtikrina jo tėvai. Tai reiškia, kad vaiko teisę atitinka tam tikra jo tėvų pareiga.”⁶⁶ Tėvai ir globėjai turi prigimtine pareigą, pasirūpinti pamatiniais vaiko ir globalinio interesais. „Dėl nepakankamos fizinės ir psichinės brandos vaikas nėra pajėgus (ar ne visada pajėgus) savarankiškai priimti racionalius sprendimus. Matyt, nė vieno suaugusiojo nenustebintų, jeigu galėdami neitų į mokyklą.”⁶⁷ Atkreipiamas dėmesys į užsienio valstybių pavyzdžius: „Tailande yra nepakankamas visuomenės dalyvavimas [švietime]. Tyrimas parodė, kad tik 40% viso skaičiaus švietimo įstaigose leidžiama tėvams ir bendruomenės nariams dalyvauti kuriant programą ir organizuoti švietimo veiklą (Summary: The State of Thai Education 1997. The Office of National Education Commission, P. 39).”⁶⁸ Taigi matome, kad ir Tailande vyrauja problema, jog tėvai neturi didelės teisės įsitraukti į švietimo programos kūrimą, plėtojimą ir tobulinimą. Palyginus Tailando situaciją ir Lietuvos, galime daryti išvadą, kad pasauliniame kontekste situacija turi panašumų. „Deja, nė vienas teisės aktas nepateikia vaiko auklėjimo apibrėžimo ... tėvų teisė ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti vaikus įgyvendinama kryptingai, pasitelkiant įvairias priemones ir metodikas, kad vaikas užaugtų visaverčiu visuomenės nariu, gebančiu pasirūpinti savimi ir kitais.”⁶⁹

Apibendrinant, tėvų dalyvavimas švietimo ugdymo programų kūrime yra būtinas. Jau nuo seniausių laikų, tėvai buvo pirmieji suinteresuoti subjektai švietimo programa ir vaikų ugdymu. Ir tik vėliau, valstybė dėl politinių interesų, įsitraukė ir perėmė ugdymo kontrolę. Taigi todėl, jog tėvai yra pirmieji vaiko ugdytojai, turi būti atsižvelgta į jų nuomonę ir į jų puoselėjamas vertybes, sudarinėjant švietimo programas. Taigi kyla klausimas, ar išvis įmanoma užtikrinti šią tėvų teisę, nesuteikiant jiems teisės, būti atstovaujamiems, programų rengimo procese. Tėvų įsitraukimas į švietimo programų kūrimą yra būtinas ir negali būti pakeičiamas

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Valentinas Mikelėnas, *Šeimos Teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), p. 371.

⁶⁷ Ten pat., p. 357-358

⁶⁸ Žr. išnašą 16: *Development of the Students' Ethics and Morality*

⁶⁹ Žr. išnašą 47: *Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai*.

jokių kitų institucijų. Ir nors tėvai nėra paminėti tarp švietimo valdymo subjektų Švietimo įstatyme, tėvų vaidmuo vaikų ugdyme yra įtvirtintas nacionaliniame LR teisės akte Konstitucijoje.

4 ŠVIETIMO PROGRAMŲ RENGIMO TVARKA LIETUVOJE

4.1 Tėvų teisės švietimo programų rengimo procese.

Analizuojant tėvų teises švietimo programų rengimo procese, aptarsiu, kaip juose yra užtikrinamos tėvų teisės, būti atstovaujamiems švietimo programų rengime Lietuvoje. Siekiant išsiaiškinti tėvų teisių apimtį ir veikimą, švietimo programų rengimo apimtyje, analizuosiu švietimo programų rengimo nuostatas, tėvų teisių įgyvendinimo aspektu.

Švietimo programų rengimo tvarką Lietuvoje, galime rasti „Ugdymo plėtotės centras“ tinklalapyje. Čia detaliam aprašomas kiekvienos dėstymo programos turinys. Kaip pavyzdį, galime aptarti pagrindinio ugdymo istorijos švietimo programą. Šioje programoje įtvirtinta nuostata, kad: „istorija turėtų padėti ugdyti mokinių gebėjimą kritiškai mąstyti, stiprinti vertybines nuostatas ir kūrybiškumą.“⁷⁰ Taigi akivaizdu, jog istorijos pamokos ugdo vaikų vertybines nuostatas. Todėl galime teigti, jog turėtų būti numatytas ir tėvų prisidėjimas prie švietimo programų rengimo tvarkos, nes tėvai turi teisę ugdyti vaikus pagal savo vertybines nuostatas. Tačiau išnagrinėjus visą istorijos programą, paaiškėja, jog tėvai švietimo programų rengimo tvarkoje neminimi. Vidurinio ugdymo lietuvių ir literatūros programos turinio, mokymosi aplinkoje: „siekama kurti saugią, kūrybinę, skoningą mokymosi aplinką, kurioje mokinių, taip pat mokytojų ir mokinių tarpusavio santykiai būtų grindžiami supratimu, atvirumu ir nuoširdumu.“⁷¹ Taigi minimas tik santykis tarp mokytojų ir mokinių, neužsimenant apie tėvų teises švietimo programų rengime. Lietuvių ir literatūros „programą sudaro dvi struktūrinės dalys: kalbinis ugdymas ir literatūrinis kultūrinis ugdymas.“⁷² Šios programos tikslas: „*mokyklų lietuvių mokomąją kalbą mokiniams siekiama plačiau pristatyti daugiakalbę Lietuvos kultūrą (lenkų kilmės poetas M. K. Sarbievijus, lenkiškai rašę A. Mickevičius, Č. Milošas ir kiti), kaimyninių tautų klasikų (F. Dostojevskis, J. Brodskis, V. Šimborska ir kiti) ir taip ugdyti platesnį kultūros supratimą, dėmesį ir pagarbą Lietuvos tautinių mažumų kultūroms.*“⁷³ Toks tikslas nukreipia į vertybių puoselėjimą, dėl to galime daryti pagrįstą prielaidą, jog prie šio formaliosios programos dalyko turinio formavimo, turėtų būti atsižvelgta ir į tėvų vertybines nuostatas, kadangi jie turi pamatinę teisę ugdyti vaikus. Galima būtų paminėti, kad kultūrinis ugdymas gali remtis skirtingomis ir net viena kitai prieštaraujančiomis vertybėmis. Pavyzdžiui,

⁷⁰ Bendrosios ugdymo programos,

http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_proceso_ypatumai.aspx. [aplankyta 2015 05 11]

⁷¹ Ten pat.

⁷² Ten pat.

⁷³ Ten pat.

kultūrinis ugdymas gali pabrėžti ištikimybę tradicijai, šeimai. Arba, akcentuoti išsilaisvinimą iš „atgyvenusių ir visuomenės primestų normų“, individualizmą kelti aukščiau nei bendruomeniškumą ir pan. Vidurinio ugdymo biologijos programos vienas iš uždavinių: „*tyrinėdami ir analizuodami biologinius reiškinius išsiugdo mokslinę pasaulėvoką ir atsakingą požiūrį į aplinką, gamtą, gyvybę, plėtoja žemesniosiose klasėse įgytus gebėjimus, ugdomi kritinį mąstymą, realių mokslo galimybių suvokimą, savarankiškumą, plėtoja kūrybingumą ir vaizduotę, mokosi suvokti gyvojo pasaulio vienovę.*“⁷⁴ Šioje programoje tėvų teisės prisidėti prie dalykų turinio kūrimo nėra paminėta. Tačiau Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programoje yra įvardintas ir tėvų vaidmuo. „Valstybė suteikia tėvams teisę ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus, todėl ši Programa turi būti įgyvendinama taip, kad tėvai galėtų pareikšti savo valią dėl vaikų ugdymo.“⁷⁵

Taip pat ši programa pabrėžia tėvų kompetencijos stiprinimą, bei būtinumą juo įtraukti į programą, kaip aktyvius dalyvius: „*Tėvai (įtėviai), globėjai ar rūpintojai dažnai pripažįsta, kad kalbėti lytiškumo klausimais trūksta kompetencijos, jie jaučiasi nejaukiai, kai reikia aptarti šias temas. Todėl būtina didinti tėvų (įtėvių), globėjų ar rūpintojų gebėjimus ir kompetenciją, mokyti juos bendravimo įgūdžių, kurie padėtų aptarti su vaikais minėtus klausimus. Tėvų (įtėvių), globėjų ar rūpintojų vaidmuo šioje srityje yra pagrindinis, mokykla gali prisidėti ugdydama vaikus taip, kad tai neprieštarautų vertybinėms tėvų (įtėvių), globėjų ar rūpintojų nuostatoms. Todėl tėvai (įtėviai), globėjai ar rūpintojai turi būti įtraukti į šią programą kaip aktyvūs dalyviai.*“⁷⁶

Taigi, rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa yra vienintelė, kur detaliam apibrėžiamas tėvų vaidmuo, programos kūrime. Vadinasi, iš tikrųjų tėvų prisidėjimas prie švietimo programų kūrimo turi būti plečiamas ir tikslas yra, jog tėvai prisidėtų prie visų švietimo programų rengimo, nes jie turi pamatinę teisę ugdyti vaikus ir ji saugoma LR Konstitucijos.

Taip pat Sveikatos ugdymo programa, dar viena švietimo programa, kurios rengimo įsakyme paminėti tėvai. „Sveikatai svarbios vertybinės nuostatos kuriamos kiekvienu

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas, *Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa*, 2007 02 07 Nr. ISAK -179, <http://portalas.emokykla.lt/Documents/Ugdymo%20bendrosios%20programos/Pagrindinis%20ugdymas/Rengimo%20%C5%A1eimai%20ir%20lyti%C5%A1kumo%20ugdymo%20programa.pdf>, [aplankyta 2015 05 12].

⁷⁶ Ten pat.

tėvų/globėjų ar mokytojų žodžiu ir veiksmu.“⁷⁷ Šioje nuostatoje tėvų vaidmuo įtvirtintas kaip vienas svarbiausių. Taip pat pabrėžiama, kad „svarbi sėkmingo sveikatos ugdymo(si) sąlyga – mokyklos ir šeimos bendravimas ir bendradarbiavimas. Sveikatos ugdymo programą būtina prisistatyti tėvams, periodiškai aptarti jos įgyvendinimo galimybes ir mokinių pažangą.“⁷⁸

„Programos įgyvendinimas grindžiamas mokyklos bendruomenės sutelktiniu darbu: bendradarbiavimu tarp įvairių ugdymo sričių mokytojų ir kitų specialistų, bendromis mokyklos ir šeimos, mokyklos ir įvairių ugdymo sričių mokytojų ir kitų specialistų, bendromis mokyklos ir šeimos, mokyklos ir įvairių sveikatos priežiūros ir sveikatos institucijų pastangomis.“⁷⁹

Tačiau galime daryti pagrįstą išvadą, jog sveikatingumo programoje tėvų vaidmuo nėra įvardintas taip išsamiai, kaip Šeimos ir lytinio ugdymo programoje. Čia numatomi labiau bendro pobūdžio reikalavimai, tėvų dalyvavimui.

Darytina išvada, kad daugeliu atveju tėvų galimybės dalyvauti švietimo programų kūrime yra ribotos arba neegzistuoja, o tai siaurina jų galimybes įgyvendinti teisę ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus, išskyrus Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programoje ir Sveikatos ugdymo bendrojoje programoje. Visgi išsamiausias ir didžiausias dėmesys tėvams skiriamas lytinio ugdymo programoje, čia detalai aprašoma tėvų svarba ir prisidėjimas prie programos rengimo tvarkos. Taigi, skirtingų dalykų turiniai apima skirtingus uždavinius ir tikslus. Tačiau svarbu pastebėti, jog ne tik į lytinio ir sveikatos švietimo programą yra svarbu įtraukti tėvų dalyvavimą. Toks vidurinio ugdymo švietimo programos dalykas, kaip lietuvių ir literatūra, turintis vieną iš tikslų ugdyti kultūros suvokimą, turėtų įtraukti ir tėvų atstovavimą, kadangi dalyko turinys glaudžiai susijęs su vertybių ugdymu. Deja, nėra detalizuojama, nei lietuvių ir literatūros programos rengime, nei biologijos ir kt., kaip tėvai galėtų tą teisę įgyvendinti ir kokiais būdais prisidėti prie švietimo ugdymo programų kūrimo. Darytina išvada, kad daugeliu atveju tėvų galimybės dalyvauti švietimo programų kūrime yra ribotos arba neegzistuoja, o tai siaurina jų galimybes įgyvendinti teisę ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas, *Sveikatos ugdymo bendroji programa*, 2012 08 31 Nr. V- 1290, http://portalas.emokykla.lt/bup/Documents/Pradinis%20ir%20pagrindinis%20ugdymas/Sveikatos_ugdymo_bendroji_programa.pdf. [aplankyta 2015 05 12]

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Ten pat.

4.2 Ar Lietuvoje galiojanti ugdymo planų rengimo tvarka, pakankamai užtikrina tarptautinėje teisėje ir Konstitucijoje įtvirtintas tėvų teises į vaikų ugdymą?

Tarptautiniuose teisės šaltiniuose ir LR Konstitucijoje yra įtvirtintos tėvų teisės į vaikų ugdymą. Tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos yra abstrakčios, bei deklaratyvaus pobūdžio. Jose įtvirtintos tokios teisės, kaip tėvų teisė parinkti vaikui tinkamą mokymo įstaigą, ar mokslo alternatyvas, atitinkančias mokslo reikalavimus. Tėvai turi teisę pareikšti savo nuomonę dėl tam tikrų mokykloje ugdomų dalykų. Tėvų teisės būti atstovaujamiems formaliojo švietimo turinio kūrimo yra neatsiejamos ir būtinos, o jų įgyvendinimas turi būti sukonkretinamas atitinkamas sritis reglamentuojančiais teisės aktais. Nors Lietuvoje tėvai neturi pakankamai teisių rengiant švietimo ugdymo planus, tačiau Švietimo įstatyme egzistuoja įtvirtintos ir galiojančios teisės normos, kurios tiesiogiai įtvirtina tėvų teisę bendradarbiauti su mokykla, taip pat savo vaikui parinkti individualų ugdymo planą. Šiame skyriuje bus aptariamos Švietimo įstatymo normos, kurios detalizuoja tėvų teises ugdymo planų rengime ir Švietimo Ministro įsakymas.

Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės: „teisė reikalauti, kad vaikui būtų teikiamas geros kokybės ugdymas.“⁸⁰ Tačiau iš tokios teisės įtvirtinimo nėra aišku, kaip tėvai gali daryti įtaką ugdymo kokybei. Minimios ir pareigos: „pareiga ugdyti vaiko vertybines nuostatas, kontroliuoti ir, jei reikia, koreguoti vaiko elgesį.“⁸¹ „Kai kurios šalys konkrečią vaikų teisę į išsilavinimą reglamentuoja savo Konstitucijose arba švietimo įstatymuose, kitos – įpareigodamos tėvus užtikrinti savo vaikams išsilavinimą.“⁸² Lietuva iš tų šalių, kuri teisę į išsilavinimą reglamentuoja Konstitucijoje, taip pat Švietimo įstatyme, kuriame taip pat reglamentuotos ir tėvų teisės, bei pareigos, švietimo programų kūrimo, taip pat ir Švietimo ir Mokslo Ministro įsakymuose. Teisė pasirinkti mokymo programų turinį apima tik tuos elementus, kurie susiję su dorovinėmis ir moralinėmis nuostatomis.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2013 m. gegužės 27 d. įsakyme Nr. V- 459, „2013–2014 ir 2014–2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai“ įtvirtinta nuostata „Mokykloje vykdomoms ugdymo programoms įgyvendinti rengiamas mokyklos ugdymo planas, vadovaujantis Bendrųjų ugdymo planų

⁸⁰ Švietimo ir mokslo ministerija, *Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės ir pareigos*.

<https://www.smm.lt/web/lt/tevams/tevu-globeju-rupintoju-teises-ir-pareigos>. [aplankyta 2015 04 19]

⁸¹ Ten pat.

⁸² Vaiko teisiu konvencija. *Vaiko teisiu konvencijos igyvendinimo vadovas*,

https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igyvendinimo_vadovas.pdf.

[aplankyta 2015 04 19]

nuostatomis. Mokyklos ugdymo plano rengimas grindžiamas demokratiškumo, subsidarumo, prieinamumo, bendradarbiavimo principais, įtraukiant mokytojus, mokinius, tėvus (globėjus, rūpintojus). Į mokyklos ugdymo plano rengimą gali būti įtraukti ir vietos bendruomenės atstovai.“⁸³ Iš to galime daryti pagrįstą išvadą, jog švietimo ir mokslo ministro įsakymuose yra įtrauktas tėvų dalyvavimas švietimo ugdymo planų kūrimo. Pats ugdymo planų kūrimas grindžiamas principais, kurie atskleidžia, jog sprendimai turi priimami efektyviausiu būdu, taip pat, kad visi gali dalyvauti kuriant ugdymo planus. Toks principų aiškinimas, atrodo, turėtų atskleisti turinio esmę, tačiau nėra pakankamas. Tai tik bendrosios gairės.

„Mokyklos pradinio ugdymo planą (toliau – Mokyklos ugdymo planas) rengia direktoriaus įsakymu sudaryta darbo grupė. Į Mokyklos ugdymo plano rengimą bendradarbiavimo pagrindais įtraukiami mokytojai, mokiniai, tėvai (globėjai).“⁸⁴ Taigi tėvų vaidmuo rengiant pradinio ugdymo planą yra pateikiamas formaliai, nenurodant, kokiais būdais tėvai galėtų įsitraukti į veiklą. Labiau detalizuojamas tėvų vaidmuo ugdymo planuose:

„Mokyklos ugdymo plane rekomenduojama nustatyti mokinių tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokyklos bendradarbiavimo formas, numatant mokinių tėvų (globėjų, rūpintojų) galimybes kartu su mokytojais ir mokiniais dalyvauti planuojant, įgyvendinant ugdymo procesą ir priimant sprendimus. Mokinių tėvai (globėjai, rūpintojai) turi būti nuolat informuojami apie mokykloje organizuojamą ugdymo procesą, mokymosi pasiekimus, mokymo(si) pagalbos teikimą. Mokykla turi užtikrinti, kad vyktų abipusis ir savalaikis grįžtamosios informacijos apie mokinių mokymąsi perdavimas tarp mokyklos ir mokinių tėvų (globėjų, rūpintojų).“⁸⁵

Taigi taip atskleidžiama, jog bendradarbiavimo formos su tėvais, mokyklos ugdymo plane, sprendžiant svarbius klausimus, yra rekomendacinio pobūdžio. Taip pat kalbama ir apie tarpusavio bendradarbiavimą, jog mokykla turi užtikrinti abipusį mokyklos ir tėvų ryšį. Taip pat tėvai įtraukti į bendradarbiavimą šiuo aspektu, „kartu su mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais) aptaria mokinių daromą pažangą, mokymosi pasiekimus ir numato būdus gerinti mokinio

⁸³ Žr. išnašą 47: 2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2011m. birželio 7d. 2011-2013 metų pradinio ugdymo programos bendrasis ugdymo planas

⁸⁵ Žr. išnašą 47: 2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai.

ugdymo(si) pasiekimus, prireikus koreguoja mokinio individualų ugdymo planą; informuoja mokinių tėvus (globėjus, rūpintojus) apie mokinių mokymosi pažangą ir pasiekimus vadovaudamasi Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu (Žin., 1996, Nr. 63-1479; 2008, Nr. 22-804) ir mokyklos nustatyta tvarka.⁸⁶ Būtent todėl, šiame švietimo ir mokslo ministro įsakyme svarbus yra tėvų santykis su mokykla. Visgi, iš tokio siauro reglamentavimo nėra aišku, kaip šios gairės veikia ir koku būdu yra įgyvendinamos. Trūksta detalaus normų veikimo išaiškinimo.

Švietimo įstatymo normos, detalizuoja išskirtinius atvejus, kai tėvai yra įtraukiami į švietimo planų kūrimo procesą. Tai daugiau išimtys, nei taisyklė, kuri neturi pakankamo išaiškinimo. Labiausiai detalizuoja tėvų įsitraukimą į planų rengimą, Švietimo įstatymo 63 str. 1d. „Mokyklos bendruomenės nariai gali dalyvauti švietimo valdyme, burtis į įvairių grupių (mokinių, studentų, mokytojų, tėvų (globėjų, rūpintojų), mokyklų, švietimo valdymo lygių vadovų) interesų asociacijas, organizacijas, sąjungas, vykdančias jų narių nustatytus švietimo, kultūros, mokslinio tyrimo plėtotės uždavinius ir funkcijas, numatytas jų veiklos įstatuose.“⁸⁷ Taigi, nėra pakankamo išaiškinimo, reglamentavimo ir detalizavimo, kaip suburtos tėvų tarybos gali daryti įtaką švietimo planams. Tokia abstrakti ir nedetalizuota nuostata neišaiškina, kaip yra įgyvendinamas tėvų asociacijų įsitraukimas. Paminimas tik faktas, kad tai egzistuoja. Švietimo įstatyme minimi švietimo valdymo subjektai, kurių tarpe nėra paminėti tėvai. Taigi, trūksta tiesioginio tėvų teisės dalyvauti įtvirtinimo. Švietimo įstatymo 47 str. įtvirtintos tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės ir pareigos, kurių tarpe 4 dalis tiesiogiai įvardija tėvų teisę „dalyvauti mokyklos savivaldoje.“⁸⁸ Galime daryti pagrįstą prielaidą, jog tai abstrakti sąvoka, iš jos netampa savaime aišku, kaip jie gali dalyvauti mokyklos savivaldoje ir ar jų dalyvavimas gali užtikrinti teisę būti atstovaujamiems švietimo planų rengime. „Teisės požiūriu teisės subjektu tampa bet kuris asmuo, įsitraukiantis į institucijos veiklą. Ir priešingai: neįsitraukiant į institucijos veiklą, liekama už teisės ribų.“⁸⁹ Vadinasi, tėvų įsitraukimas į švietimo ugdymo planų kūrimą atitinka įsitraukimą į institucijų veiklą. Taip tėvai tampa teisės subjektu ir užima svarbią reikšmę ugdymo planų kūrime.

Svarbu paminėti, jog reikėtų išskirti švietimo programas ir ugdymo planus. Kaip jau buvo minėta, yra įtvirtinta teisė tėvams prisidėti prie ugdymo planų kūrimo, tuo tarpu švietimo programų turinio jie įtakoti neturi teisės, išskyrus lytinio ugdymo ir sveikatos programą. Taigi,

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Ten pat. 63str. 1d.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Žr. išnašą 45: *Institucijų reikšmė visuomenei, šeimai ir asmeniui.*

ugdymo plano tikslas yra: „mokykloje susitariama dėl ugdymo plano turinio, struktūros ir formos. Mokyklos ugdymo plane rekomenduojama pateikti konkrečius, o ne abstrakčius sprendimus ugdymo programoms įgyvendinti.”⁹⁰ Vadinas, ugdymo planas, prie kurio kūrimo gali prisidėti tėvai, apima bendrą mokslo metų tvarką, t.y. pamokų skaičių, atostogas, švietimo programų vykdymą. Tuo tarpu švietimo programa yra dalyko turinys ir tvarka, kaip dalykas bus išdėstomas, koks dalyko tikslas, kokie rezultatai. Todėl svarbu išsiaiškinti, ar tėvų teisės apribojimas dalyvauti kuriant tik ugdymo planus, bet ne švietimo programas (su keliom išimtim), laikytinas tinkamu ir pakankamu tarptautiniuose teisės aktuose ir LR Konstitucijoje įtvirtintų normų realizavimu? Analizuojant tarptautinius teisės aktus ir LR Konstituciją, prieinama prie išvados, jei Lietuvos įstatymai numato, kad tėvai gali dalyvauti ugdymo programų kūrime, leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos švietimą ir ugdymą reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai nepilnai įgyvendina Tarptautinės teisės normas ir LR Konstituciją. Ypač tais atvejais, kai programa liečia pasaulėžiūrinius ir vertybinius dalykus: „remdamiesi kūrinių idėjų ir pozicijų įvairove, formuotąsi vertybines nuostatas.“⁹¹ Tarp konkrečių švietimo programų, įgyvendinančių šiuos uždavinius, galima paminėti lietuvių kalbos ir literatūros programą. Taigi akivaizdu, jog šios švietimo programos dalykas paliečia vertybines nuostatas. Tačiau nacionaliniai teisės aktai neužtikrina galimybės tėvams prisidėti ar būti atstovaujamiems jų rengimo procese.

Apibendrinant, galime daryti pagrįstą išvadą, jog Lietuvoje galiojanti ugdymo planų tvarka, kuri įtvirtinta Švietimo įstatyme ir Švietimo ir Mokslo Ministro įsakyme, nepakankamai detaliai reglamentuoja tarptautiniuose teisės šaltiniuose ir LR Konstitucijoje įtvirtintas tėvų teises į vaikų ugdymą. Nesant detalaus reglamentavimo, kaip minimos tėvų teisės įgyvendinamos, lemia ribotas galimybes pasinaudoti konstitucinėmis ir žmogaus teisėmis. Esant detalizavimo deficitui, kyla daug neatsakytų klausimų ir galimybių įvairioms interpretacijoms. Taip pat būtina pažymėti, kad išaiškinimo, kaip tėvai konkrečiai turėtų įsitraukti į švietimo programų rengimą, nėra numatyta, (išskyrus kelias išimtis). Galiojančiuose teisės aktuose minimos bendradarbiavimo gairės, tėvams pasirenkant ugdymo planus, tačiau detalaus to plano kūrimo etapų nėra numatyta. Tik dėl šių priežasčių, kad Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo Ministro įsakyme yra pažymėti tėvai, kaip turintys teisę išreikšti savo nuomonę, ar parinkti kelis dalykus savo vaikui, nesuteikia aiškumo, kaip tėvai gali įgyvendinti teisę prisidėti prie švietimo planų kūrimo. Siauras, tik kelias sritis paliečiantis, tėvų įtraukimas į ugdymo planų kūrimą, nėra

⁹⁰ Žr. išnašą 47: *2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai.*

⁹¹ Žr. išnašą 61: *Bendrosios ugdymo programos.*

pakankama tėvų teisių šiame procese reglamentacija. Trūksta numatytų konkrečių tėvų įsitraukimo būdų, kaip jie tai galėtų daryti ir jų dalyvavimo, bei nuomonės reiškimo galimybių. Sprendžiant nepakankamo reglamentavimo problemą, turėtų būti sudaromos naujos, aiškesnės ir detalesnės programų kūrimo procedūros, kuriose turi būti nustatytos tėvų teisių ribos ir tikslūs jų įgyvendinimo būdai. Be to, „pažymėtina, kad Lietuva priskiriama prie vadinamųjų „monistinių“⁹² valstybių, kuriose žmogaus teisės bei pagrindinės laisvės garantuojamos ne tik vidaus teisės aktų pagrindu, bet ir tiesiogiai priimtų tarptautinių įsipareigojimų pagrindu.”⁹³ O tuo tarpu, tarptautinių teisės aktų nuostatos turi būti detalizuojamos nacionaliniais teisės aktais ir specialiaisiais įstatymais. Vadinasi, jeigu Lietuvos įstatymai numato, jog tėvai gali dalyvauti ugdymo planų kūrime, tačiau negali dalyvauti (arba būti atstovaujami) švietimo programų kūrime, ugdymo planai neapima viso vertybinio ir įsitikinimus liečiančio ugdymo turinio, todėl leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos švietimą ir ugdymą reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai, nepilnai įgyvendina Tarptautinės teisės normas ir Konstituciją.

⁹² Jočienė D, *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*, Antras pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Eugrimas, 2001).

⁹³ Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų Vystymosi Programa, *Žmogaus Teisių apsaugos problemos Tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*, <http://www3.seimas.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf>. [aplankyta 2015 04 03]

5 EGZISUOJANTYS TĖVŲ TEISIŲ Į SAVO VAIKŲ UGDYMĄ, REGLAMENTAVIMO SIŪLYMAI

Vertinant esamą nagrinėjamo klausimo reglamentavimą Lietuvoje, svarbu apžvelgti įstatymų projektus. Viename iš jų yra numatytos Švietimo įstatymo pataisos, kuriomis siekiama įtvirtinti tėvų teisių ugdant vaikus prioritetą. Šiame poskyryje analizuojamas įstatymo projektas, kuris darbe aktualus ta prasme, jog juo siekiama įtvirtinti tėvų teisę nuspręsti, kaip turėtų būti ugdomi jų vaikai.

„Menkai bendradarbiaujama į mokyklų bendruomenes įtraukiant mokinius, tėvus, socialinius partnerius, nepasikliaujama iš visuomenės užsakymu, daugiau orientuojamasi į aukštesnės vadovybės pavedimus. Tai neleidžia mokyklose sukurti solidarios bendruomeninės elgsenos įgūdžių, neformuoja priklausymo bendruomenei, tautai tapatybės, atsakomybės dėl tautos kultūros ir valstybės gyvenimo. Visa tai blokuoja kūrybiškumą įgyvendinant naujas idėjas, atsakomybės prisiėmimą, lyderystę ir dinamiškesnio savarankiško kokybės gerinimo galimybes. (16.1)“⁹⁴

Taigi, matome, jog esamas projektas taip pat įvardija tėvų bendradarbiavimo trūkumą, o tai lemia neigiamus rezultatus. Todėl šio projekto uždaviniai yra: „*globalėjančios visuomenės iššūkiai skatina tėvus, globėjus ir rūpintojus bei visus, kurie prisideda prie vaikų švietimo būti ne tik stebėtojais, bet ir aktyviais švietimo dalyviais. Minėtomis pataisomis siekiama sustiprinti tėvų (globėjų, rūpintojų) vaidmenį švietimo procesuose.*“⁹⁵ Kaip matoma, yra noras ir siekis tėvų ir švietimo įstaigų tarpusavio bendradarbiavimo, įsitraukimo svarstant svarbius švietimo programų klausimus. Bet koks įsitraukimas į formaliąsias studijų programas sustiprins tarpusavio bendradarbiavimą, pagerins mokslo kokybę. Taigi projekto siekis yra: „*šiais įstatymo pakeitimų projektais siekiama glaudesnio tėvų (globėjų ir rūpintojų) aktyvesnio dalyvavimo švietimo kaitos procesuose. Minėtieji įstatymo pakeitimai turės teigiamos įtakos visuomenės pilietiškumui, atlieps globalios visuomenės iššūkius, sudarys teises galimybes būti ne tik pasyviais švietimo proceso stebėtojais, bet ir dalyviais.*“⁹⁶ Tikimasi, kad toks projektas įneš į nacionalinius teisės aktus šiek tiek aiškumo, kaip turi būti vykdoma tėvų teisė dalyvauti į švietimo programos kūrimo

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimas, Aiškinamasis raštas *Dėl Švietimo įstatymo Nr. I-1489 2, 3, 4, 5, 9, 10, 15, 22, 47, 49 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto*, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=468868&p_tr2=2. [aplankyta 2015 05 12]

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Ten pat.

procesu. Tai suteiks galių tėvams reikšti savo nuomonę, kaip jie nori, kad jų vaikai būtų mokami. Labai svarbu tarpusavio bendradarbiavimas, pagarba, nes tik tokiu būdu gali būti ugdomi vaikų įgūdžiai. Apie tėvų teisę įsitraukti į švietimo pasirinkimą kalba ir Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos⁹⁷ 26 straipsnio 3 d. „Tėvai turi pirmumo teisę parinkti savo vaikams mokymą.“ Ir nors šis dokumentas yra rekomendacinio pobūdžio, būtent šiais pagrindais, Seime užregistruotos pataisos, dėl tėvų teisių ugdant vaikų prioritetą yra tikslingos, siekiant pagerinti mokslo kokybę.

Apibendrinant galima teigti, kad šiuo metu yra nepakankamas tėvų bendradarbiavimas su mokykla. Aptarto įstatymo projekto tikslas yra paskatinti tėvus bendradarbiauti, kuriant ugdymo programas. Tėvų įsilygiavimas į šią veiklą turėtų būti aktyvus, nes šiandieninė situacija parodo, kad jų dalyvavimas yra tik fiktyvus ir tik įtvirtintas švietimo ministro patvirtintame įsakyme, kaip bendradarbiavimas su mokykla, ar per steigiamas tėvų asociacijas ir vos keliose švietimo programų rengimo planuose. Taigi siekiama glaudesnio tėvų bendradarbiavimo, tikimasi, jog ateityje tai turės teigiamų rezultatų.

⁹⁷ Žr. išnašą 2: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Darbe buvo iškelta hipotezė, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija ir teisės aktai nepakankamai įtvirtina tėvų teises į švietimo programų rengimą. Hipotezė buvo patvirtinta remiantis šiomis darbo išvadomis:

1. Tėvų teisės į vaikų ugdymą įtvirtintos Tarptautinės teisės aktuose, apima formalųjį švietimą. Iš loginės Tarptautinės teisės aktų nuostatų analizės, galime daryti pagrįstą išvadą, jog tėvų teisė į vaikų ugdymą pagal savo įsitikinimus, negali būti pilnai realizuojama atskirai nuo formalaus švietimo. Tarptautiniuose teisės aktuose yra įtvirtinta tėvų teisė parinkti vaikui tinkamą mokymo įstaigą ar mokslo alternatyvas, atitinkančias mokslo reikalavimus. Taip pat yra įtvirtinta teisė rūpintis vaikų religiniu ir doroviniu ugdymu, pagal savo pačių įsitikinimus. Taigi, sisteminiu ir loginiu būdu aiškindami tarptautinės teisės aktų turinį, galime daryti išvadą, jog yra apimamas ir formalusis švietimas.
2. Tėvų teisė į ugdymą pagal savo įsitikinimus, negali būti užtikrinta, nesudarant tėvams realios galimybės būti atstovaujamiems jų rengimo procese. Tėvai yra patys pirmieji vaiko ugdytojai, todėl jų teisė ugdyti vaikus turi būti apsaugota. Taigi tėvų įsitraukimas yra būtinas ir negali būti pakeičiamas jokių kitų institucijų.
3. Tėvų teisė į vaikų ugdymą pagal savo įsitikinimus, neturėtų būti apribota tik dorinio ir lytinio ugdymo programomis. Nors tėvų teisės kitose švietimo programų rengimo procese nėra minimos, tačiau kai kurie dalykai, tokie kaip literatūra, istorija, kurių tikslai ir uždaviniai yra puoselėti mokinių vertybes, savaime reikalauja tėvų atstovavimo, nes tėvai turi pamatinę teisę ugdyti vaikus, pagal savo įsitikinimus, o šią teisę apsaugo LR Konstitucija. Vadinas, jeigu Lietuvos įstatymai numato, jog tėvai gali dalyvauti ugdymo planų kūrime, tačiau negali dalyvauti (arba būti atstovaujami) švietimo programų kūrime, leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos švietimą ir ugdymą reglamentuojantys nacionaliniai teisės aktai, nepilnai įgyvendina Tarptautinės teisės normas ir Konstituciją.
4. Nors Konstitucijos 38 straipsnyje tiesiogiai nėra minima tėvų teisė būti atstovaujamiems, rengiant švietimo programas, galima pagrįstai teigti, jog ši teisė yra sudėtinė, Konstitucijoje įtvirtintos teisės ir pareigos auklėti savo vaikus dorais žmonėmis dalis. Tačiau šios teisės įgyvendinimas nėra užtikrinamas švietimo programų rengimo procese.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

KNYGOS:

1. Bronislovas Bitinas, *Ugdymo filosofija* (Vilnius: Enciklopedija, 2000).
2. Dielininkaitis P., *Mokyklos laisvė ir valstybė : Sovietų, prancūzų, belgų ir olandų mokyklų sistemos : Sintetinio sprendimo paieškos* (Šiauliai: Saulės delta).
3. Egidijus Tamošiūnienė, Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, *Šeimos bylų nagrinėjimo ir teismo sprendimų vykdymo ypatumai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2013).
4. Jonas Žilinskas, *Švietimas Vakarų Europos šalyse* (Šiauliai: 1998).
5. Lilija Duoblienė, *Šiuolaikinė ugdymo filosofija refleksijos ir dialogo link* (Vilnius: 2006), p. 122-123.
6. Cochran, et al., *Early childhood education*, t. IV (Praeger: 2008),
<http://books.google.lt/books?id=FYdtn8OhQWsC&pg=PA1313&dq=education+in+the+united+kingdom&hl=lt#v=onepage&q&f=false>. [aplankyta 2015 04 03]
7. Rudolfas Šteineris, *Žmogiškosios esybės vystymasis* (Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras).
8. Theodore W. Schultz., *Investavimas į sveikatą* (Vilnius: 1998), p. 28.
9. Valentinas Mikelėnas, *Šeimos Teisė* (Vilnius: Justitia, 2009), p. 371.

PERIODINIAI LEIDINIAI, STRAIPSNIAI:

10. Demokratinė mokykla, *Demokratinė mokykla - kiekvieno vaiko asmeninei sėkmei*, <http://www.demokratinemokykla.lt/>. [aplankyta 2015 04 10].
11. Elvyda Martišauskienė; Vanda Aramavičiūtė, „*Vertybių ugdymas pedagoginių kompetencijų pamatas*“.
12. Jočienė D, *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*, Antras pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Eugrimas, 2001).
13. Mindaugas Verbickas ir Kazimieras Meilius, „*Institucijų reikšmė visuomenei, šeimai ir asmeniui*“, (*SOTER: Journal of Religious Science* 49, nr. 49, 2014), p.87–100.
14. Renaldas Čiužas ir Jolanta Navickienė, „*Ugdymo turinio planavimas ir įgyvendinimas*“, (*Pedagogika*, 2011), p. 37–42.

15. *Šeima, visuomenė, teisė, žiniasklaida*,
<http://www.ve.lt/naujienos/nuomones/nuomones/seima-visuomene-teise-ziniasklaida-1151388/>. [aplankyta 2015 04 03]
16. Socialinis ugdymas, *Švietimo kaita 1988-2008 m. I* (2009 m.), Nr.9(20)_1 dalis.
17. V. Sinica. *Valstybė žino geriau – tėvai vaikų nebeauklės*,
<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/v-sinica-valstybe-zino-geriau-tevai-vaiku-nebeaukles.d?id=63317930>. [aplankyta 2015 03 14]
18. XXI amžius, *Princas pamilo princą*,
http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2009/03/27/aktu_02.html. [aplankyta 2015 04 03]

TARPTAUTINIAI TEISĖS AKTAI:

19. Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija. Žin. (1995, Nr. 40-987).
20. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas Žin. (1966 Nr. 77-3288)
21. Tarptautinių ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas Žin.(1966, Nr. 77-3290)
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2=
[aplankyta 2015 05 05]
22. Vaiko teisių konvencija, *Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*.
https://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/edukologijos/Vaiko_teisiu_konvencijos_igyvendinimo_vadovas.pdf. [aplankyta 2015 04 19]
23. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija Žin. (1948, Nr.68-2497).
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lit.pdf. [aplankyta 2015 05 05]

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI:

24. Civilinis Kodeksas Žin. (2000, Nr. 74-2262)
25. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin. (1992, Nr. 33-1014)
26. Švietimo įstatymas Žin. (1991, Nr. 23-593).

TEISMŲ PRAKTIKA

27. Case 7743/76, Campbell and Cosans v. UK, [1982]
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57455#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57455%22%5D%7D> [aplankyta 2015 04 15]
28. Case 319/08 Dojan and others v. Germany [2011]
<http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-106382#%7B%22itemid%22:%5B%22001-106382%22%5D%7D> [aplankyta 2015 04 15]
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Dėl kai kurių Švietimo įstatymo nuostatų*,
<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta341/content>. [aplankyta 2015 04 01]
30. Case 5926/72 Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark [1976]
http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource_attachments/Kjeldsen,%20Busk%20Madsen%20and%20Pedersen%20v.%20Denmark%20_1976_En.pdf [aplankyta 2015 04 10].

INTERNETINIAI ŠALTINIAI:

31. Bendrosios ugdymo programos, *Istorija- socialinio ugdymo dalis*,
http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/vidurinis_ugdymas_proceso_ypatumai.aspx.
[aplankyta 2015 05 11]
32. *Dėl Valstybinės švietimo 2013-2022 metų strategijos patvirtinimo*, XII-745.
33. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b1fb6cc089d911e397b5c02d3197f382>. [aplankyta 2015 04 03]
34. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization *Ethics Education Programme*,
[aplankyta 2015 04 01]
35. Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų Vystymosi Programa, *Žmogaus Teisių apsaugos problemos Tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*,
<http://www3.seimas.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf>. [aplankyta 2015 04 03]

36. LIJOT Asamblėja, *rezoliucija Dėl lytiškumo ugdymo kokybės gerinimo Lietuvoje* (Druskininkai: 2013 m. balandžio 13 d.).
37. Švietimo ir Mokslo Ministras *2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrieji ugdymo planai*.
38. Lietuvos Respublikos Seimas, Aiškinamasis raštas *Dėl Švietimo įstatymo Nr. I-1489 2, 3, 4, 5, 9, 10, 15, 22, 47, 49 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto*, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=468868&p_tr2=2. [aplankyta 2015 05 12]
39. Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas, *Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa*, 2007 02 07 Nr. ISAK -179, <http://portalas.emokykla.lt/Documents/Ugdymo%20bendrosios%20programos/Pagrindinis%20ugdymas/Rengimo%20%C5%A1eimai%20ir%20lyti%C5%A1kumo%20ugdymo%20programa.pdf>, [aplankyta 2015 05 12].
40. Lietuvos Respublikos Švietimo ir Mokslo ministro įsakymas, *Sveikatos ugdymo bendroji programa*, 2012 08 31 Nr. V-1290, http://portalas.emokykla.lt/bup/Documents/Pradinis%20ir%20pagrindinis%20ugdymas/Sveikatos_ugdymo_bendroji_programa.pdf. [aplankyta 2015 05 12]
41. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas, 2011 m. birželio 7 d. *2011-2013 metų pradinio ugdymo programos bendrasis ugdymo planas*
42. Švietimo ir mokslo ministerija, *Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės ir pareigos*, http://www.unesco.org/education/wef/countryreports/thailand/rapport_2_2.html. [aplankyta 2015 04 10]